

Ейской жички  
ВАСИЛИЈЕ

УЧЕЊЕ

Свештог Атанасија Великог

о  
СВЕТОЈ ТРОЈИЦИ

Ниш, 1972.

Ова књига штампана је у 2.000 примерака



Штампа „Вук Карадић“, Ниш, Станка Пауновића 72



С лева на десно: св. Атанасије Велики са св. Антонијем. Ова фотокопија је са иконе у храму Св. Архангела у Нишу, која је иконо-писана у српском манастиру Хиландару 1815., а по жељи ондашњих грађана у Нишу.

**ОВО ДЕЛО**

**ПОСВЕЂУЈЕ**

**СВОМЕ ПРОФЕСОРУ**

**ОЦУ ЈУСТИНУ**

**Писац**

**БИБЛИОТЕКА САБОРНЕ ЦРКВЕ  
ИНВ. БРОЈ \_\_\_\_\_**

**ПИРОТ**



## **УЧЕЊЕ СВЕТОГ АТАНАСИЈА ВЕЛИКОГ О СВЕТОЈ ТРОЈИЦИ**

### **Предговор**

„Божанство се не даје логичким доказима, већ вери и побожном разуму”.

Св. Атанасије Вел. Т. Ш, Серапиону посл. I. стр. 31. (20).

„Ово јеовољно за оне који верују. Дотле се простире људско знање; овде је граница онога, што херувими заклањају крилима. А ко настоји и хоће да испитује више од овога, тај се противи Ономе Који је рекао: Не буди сувише сувопаран и луд; зашто би умро пре времена? (Проповедника 7,12). Што је предано вером, то треба схватити не човечијом мудрошћу, већ слухом вере.” Св. Атанасије Вел. Т. Ш, Серапиону посл. I. стр. 26 (17).

При читању светоотачких дела хришћанин осећа нарочито расположење и особито блаженство у души. Њихове богомудре речи

падају на душу као мелем; оне је освежавају као што ноћна роса освежава од летње врућине увеле усеве пољске. Не односи се то само на једног, или на двојицу или тројицу од светих отаца, већ на све. Међу њима се нарочито истиче својим списима свети Атанасије Велики. Он мисли, расправља и пише о највећим истинама васељене, о најувишењима тајнама неба и земље са херувимском лакоћом. За њега је подигнута завеса, која покрива велике тајне, недоступне и недокучиве за многе друге. Очишћеном и облагодаћеном уму његовом Бог допушта, ради добра и на претка Цркве, да сагледа и оно што је преко „границе”, иза завесе; „што херувими заклањају крилима”.<sup>1)</sup> Оно што је видeo, пригрлио је и умом, и срцем и душом — свим бићем својим, и учинио га приступачним, лако схватљивим и разумљивим за све верне и побожне чланове Цркве Христове. Тако је св. Атанасије „достигао највеће дубине у разумевању Троједног Бога”,<sup>2)</sup> као и у разумевању осталих спасоносних догмата хришћанских. Он је „учинио један огроман ћорак унапред, учинивши те догме јаснијим и доступнијим нашем разумевању... Под његовим интелектуалним расматрањем и најсуптилније и најувишењије истине... бивају доведене на најближу могућу дискусију,

коју може да поднесе слаби људски ум. То што је раније било само предмет вере, сада је омогућено да се прими као најпуније и најтачније убеђење”.<sup>3)</sup>

Стога је dakле, сасвим оправдано речено „kad год се сртнете са реченицом из Атанасијевих дела, а немате хартије при руци, запишите је на својим хаљинама.”<sup>4)</sup> Свака реченица његова садржи по једну или више великих мисли, које су од значаја за спасење човеково, те је заиста ненакнадив губитак не забележити и не запамтити оно што се прочита у списима овог уистини великог оца црквеног. Нарочито ово треба имати у виду kad је реч о највећој и најсветијој тајни, о тајни над тајнама, о Св. Тројици,) о којој сусрећемо мисли св. Атанасија, скоро, на свакој страни његових списка.

Временски смо сувише далеко од доба св. Атанасија, као и уопште од светоотаčkог периода. И уколико се иде даље утолико се, изгледа, компликује питање аутентичности извесних светоотаčkих списка, као и извесних списка св. Атанасија Великог. Отуда је често пута човек у недоумици, да ли би могао да послуша савет великога симпатизера св. Атанасија и да запише сваку реченицу из његових дела — чак и на хартији. Код разних богословских писаца мишљења о појединим де-

3) Тамо, стр. 81.

4) Тамо, стр. 85.

5) Др. Јустин Поповић, Догматика православне цркве, I, стр. 125.

1) Св. Атанасије Вел., Т. III. Серапиону посланица I, стр. 26 (17).

2) Др. Драгомир Марић, проф., Христологија св. Атанасија Вел., стр. 79.

лима, која се приписују св. Атанасију, толико су подељена, да их неки сасвим одбацују, као неаутентична, док их други, често пута и ћутке, признају као аутентична. Тако на пример проф. Баланос сматра за неаутентичне „Две књиге против Аполинарија”, на водећи као разлог разлику стила и језика ових списка у односу на аутентичне списе св. Атанасија и држи, да их је крајем IV века написао неки једномишљеник св. Атанасија.<sup>6)</sup> Флоровски вели да се седамдесетих година IV века појавило „дело непознатог аутора „Против Аполинарија” у две књиге, унето у дела св. Атанасија.”<sup>7)</sup> Међутим, познати доктари и философи православни позивају се на ове списе, као на дела св. Атанасија,<sup>8)</sup> не упуштајући се у расматрање њихове аутентичности или неаутентичности. Исти је случај и са списом „Четврта реч против аријана”. Проф. Баланос сматра да овај спис не потиче од св. Атанасија, већ од неког његовог савременика и једномишљеника. Вели да није у унутрашњем јединству са правим трима речима против аријана, пошто устаје не само против Арија, већ и против Савелија и Павла Самосатског.<sup>9)</sup> У

---

Из техничких разлога уместо грчких слова латиница.

6) Dimitriu Balanu, Patrologi, str. 250—251.

7) Р. Флоровский, Восточные Отцы — IV го вѣка, стр. 24;

8) Јустин Поповић, Догматика I, стр. 156, 174 и Кон. J. Filosofia ton paterion, 1935 tr.

9) Dimitriu Balanu, Patrologia, str. 244;

аутентичност овога списка сумња и Флоровски.<sup>10)</sup> Логотетис, проф. Марић и други писци на овај спис гледају као на аутентичан спис св. Атанасија.<sup>11)</sup>

Тако се отприлике гледа и на друге списе св. Атанасија. Једни сумњају у њихову аутентичност, други их сасвим одбацују, а трећи их признају за аутентичне. Ипак, у једноме се слажу сви ови писци. У многима од ових списка учење је исто као и учење св. Атанасија у његовим признатим аутентичним списима. Нема никакве разлике у учењу између ових и аутентичних списка св. Атанасија. Полазећи са тога становишта, сматрамо да не греше ови писци, који се служе и такозваним неаутентичним списима св. Атанасија, тим пре што њихова неаутентичност ничим није тако очигледно доказана. Стога смо и ми сматрали за допуштено да се за ову расправу послужимо и тим списима, нарочито оним њиховим местима, која потврђује садржина аутентичних списка св. Атанасија.

Приликом писања ове расправе служили смо се делима св. Атанасија у руском преводу, пошто нисмо могли да дођемо до њиховог текста на Грчком језику. Због овога недостатка грчког текста осетили смо велику празнину, нарочито у разним терминима, који су идентификовани у руском преводу, али смо се старали да то, колико је било могуће

10) Р. В. Флоровский, Восточные отцы — IV го вѣка, стр. 29;

11) Logotetis, стр. 193; Ср. др Марић, стр. 8.

но, избегнемо у српском преводу. Пошто смо имали само руски превод, то смо се и могли служити једино оним делима св. Атанасија, која се у њему налазе. Ипак, и она су довољна да се постигне циљ, који смо поставили себи при писању ове расправе. Напомињемо још да смо при цитирању места из тумачених псалама наводили псалме и по црквенословенској Библији и у загради псалме по српској Библији, пошто је разлика у бројевима између једне и друге Библије.

## У В О Д

Кад је у питању опстанак отаџбине, ни један исправан грађанин, добар родољуб и прави син отаџбине не седи у затвореној соби да пише по систематском плану песме или било које врсте научне радове, који би били од велике користи по његову отаџбину. У таквим приликама сваки има пред очима једно — одбрану и спас отаџбине од непријатеља по цену највећих и надјрагоценјих жртава, по цену крви и живота. Сви дају што највише од себе дати могу, често пута без икаквог плана и система, а кад се одбије инвазија непријатеља, они који остану да слободно и мирно живе у својој домовини, могу да несметано срећују мисли, да систематски излажу резултате до којих се дошло у току борбе и да плански разрађују проблеме, који су од пресудног значаја за будућност домовине. Стога многи народи кроз читава сто-

лећа опевају само поједине значајније или најважније догађаје из своје историје, од којих је зависио њихов даљи опстанак. Зато се столећима пишу научне и систематске расправе о једном таквом догађају или народном јунаку. И највећи умови једнога народа цео свој живот посвете проучавању таквих догађаја и личности, којима се напајају генерације и генерације кроз векове.

Што важи за отаџбину, важи и за Цркву. Ако околности изискују, верни и прави синови њени неће жалити да и највеће жртве даду за њу. Бориће се против њених и својих непријатеља свим дозвољеним средствима, старајући се да их најцелисходније искористе. Не може се гледати на систем и на план, који захтевају и време и мир и спокојство. Бори се према приликама и потребама, према којима се употребљавају и оружје.

Обично се каже да у делима св. Атанасија Великог нема никаквог богословског ни књижевног систематског излагања.<sup>12)</sup> То је истина, која ни у колико не умањује значај овога дива и духовног колоса. Он је живео у најбурније доба по Цркву Христову, када је било више непријатеља, него пријатеља, више грабљивих вукова, него оданих синова. Св. Атанасије се борио са тим непријатељима „са ревношћу која се равна са самопожртвовањем... Може се рећи да је било момената када је он стајао сам противу целога света, и када је цео свет био против ње-

12) Др. Марић, Христологија, стр. 2.

га. Ипак је он био чврст и никада није дао ни једне јоте од принципа које је исповедао”.<sup>13)</sup> У таквим моментима он није могао да мисли на систематска богословска излагања.

Његова богословска делатност састојала се у тумачењу, али и у одбрани Никејске вере.<sup>14)</sup> „Оставши од отаца Никејског сабора сам на стражи дома Божјег, као чувар праве вере, предане од отаца, св. Атанасије осећао је велику одговорност пред Црквом за чување тог светог аманета...

То је доказ сав његов живот, изложен страдањима једино за веру.<sup>15)</sup> Тај свети аманет, остављен њему на чување, јесу свети догмати, међу којима је и догмат о Светој Тројици. Он је чувао и бранио спасоносну истину да је „Јединородни Син Божји прави Бог, једносуштан Оцу”. Да је „Дух Свети раван Оцу и Сину, прави Бог, једносуштан Обојици.” Ево догмата вере апостолске, вере мученика, вере целе прве Цркве, које је нашао Атанасије у речи Божијој, у списима отаца, у једногласном исповедању васељенског сабора — и сав живот свој посветио је заштити ових спасоносних догмата од напада и накарадних тумачења јеретика.<sup>16)</sup>

13) Тамо, стр. 83.

14) Р. В. Флоровский, Восточие отцы — IV го вѣка, стр. 18;

15) Дела св. Атанасија т. I. Живот св. Атанасија Вел., стр. 91.

16) Тамо, стр. 119 и 114.

У борби против јеретика „овог правог Богослова није плашила тешкоћа објашњења лажних умовања, него узвишеност предмета, о коме су тако дрско и произвољно расуђивали неверници.<sup>17)</sup> Није га распињала ни амбиција, ни претензија, ни таштина за разметањем својим духовним даровима и интелектуалним способностима, да би писањем и излагањем недокучивих тајна Божјих изазвао дивљење код савременика својих. У скромности, својственој само великим духовима, св. Атанасије то признаје, али наводи и разлоге зашто пише. „Верујте ми, пише он египатским иноцима, који су га молили да писмено изобличи Аријеву јерес — често сам решавао да се уздржим, да више не пишем. Али да не бих ћутањем и вас огорчио и оне који вас питају и воле да расправљају задржао на неверним путевима, принудио сам себе да мало напишем. Примите то не као потпуно излагање учења о божансству Речи, него као писање, које може да послужи и за изобличење христобродаца и као упутство онима, који желе да иду путем правог богопоштовања у Христу.”<sup>18)</sup> И кад пише о Речи, и кад пише о Светој Тројици или о било ком догмату црквеном, св. Атанасије напомиње: „Ја сам то изложио у сагласности са преданом нам од отаца апостолском вером, не измисливши ништа са стране, већ

17) Тамо, стр. 93.

18) Тамо, стр. 93; среди т. II. Посланица свима који се подвизавају стр. 103, 104 (1, 2, 3).

сам изложио оно, чему сам се научио, сагласно са Св. писмом... Сам Господ Исус Христос речју својом тако је учио Самарјанку, а кроз њу и нас, о савршенству, недељивом и једном Божанству Свете Тројице.”<sup>19)</sup>

Св. Атанасије је потпуно свестан тежине и деликатности посла, кога се подухватио. Најтежа је ствар убеђивати у постојање Бога оне који неће да верују и излагати православну веру у Бога кривоверцима. Ипак, он не малаксава. „Ма да је: познање истине само по себи далеко од нас (у овоме свету) због немоћи тела..., ма да смо по природи веома далеко од ње..., ма да је немогућно схватити шта је Бог, ипак је могућно рећи шта он није. Знамо да Он није исто што и човек и да није допуштено претпостављати себи о Њему ма шта то је својствено тварима.”<sup>20)</sup> Да би човек ипак могао доћи до богопознавања, њему доступног, св. Атанасије указује на метод и пут којим се то постиже. „Пут ка Богу није толико далеко од нас, колико је сам Бог изнад свега; Он није изван нас, већ у самим нама; и почетак Његов (пута) може да буде нађен од нас, као што је и Мојсије учио, говорећи: реч vere у срцу је твом (Римљ. X, 8; V. Мојс. XXX, 14). И Спаситељ, дајући да се разуме и потврђујући то исто рекао је: Царство је Божје унутра у вама

19) Т. III. Серапиону посл. I., стр. 48 (33).

20) Т. П. Посл. свима који се подвизавају, стр. 104 (3).

(Лука XVII, 21). Имајући, dakле, унутра у себи веру у царство Божје, убрзо можемо угледати и разумети Цара васељене — спасносну Реч Очеву... Ако ко запита: који је то пут? Одговарам: душа свакога и у Њој уместо што се само умом Бог може сагледавати и схватити. Неће се, ваљда, неверници одрећи своје душе, као што су се одрекли Бога? Стога би најправедније било рећи им: само је онима својствено да се одричу Творца и Саздатеља ума који ума немају.”<sup>21)</sup>

Познање Бога бива и по откривењу „уколико је могућно да Га виде”, и уколико је човек припремио себе.<sup>22)</sup> Сем тога Дух Свети упућује човека на познање Бога и преко разних знакова и слика у самом Светом писму. „Писмо нам је изнело такве знакове и такве слике, да бисмо ми, пошто природа човечија није у могућности да схвати Бога, изњуих, ма и делимично и нејасно, по мери својих сила, могли да Га разумемо”.<sup>23)</sup>

Св. Атанасије Велики нарочито се припремао кад год је размишљао, писао или говорио о узвищеним и спасоносним истинама догматским. Најпре је „приносио Господу

21) Т. I. Реч противу незнабожаца, стр. 165, 166 (30). Душа, dakле, у себи имаовољно способности да позна Бога, али и из поретка у свету, могућно је познати Творца и Саздатеља његовог, Бога, ма да је Он телесним очима невидљив” (Тамо, стр. 170 и 172 (33, 35).

22) Т. IV. Тумачење пс. 144 (145), стр. 421 (6)

23) Т. II. Друга реч против аријана стр. 304 (32); ср. Т. III. Серап. посл. I., стр. 31 (20)

усрдну молитву,”<sup>24</sup>) молећи за опроштај, што се усуђује да испитује ове велике тајне и молећи за дар правилног расуђивања о њима. И поред свега тога он моли оне којима пише, да га извине због слабости у речи, ако има каквих недостатака у писању.<sup>25)</sup>

Поред многих других особина и дарова св. Атанасије се одликовао још једним даром, који му је био од велике користи и помоћи у неравној борби са непријатељима Цркве. То је дар знања Светог писма. По сведочанству Св. Григорија Богослова он је „Тако изучио цело Св. писмо и Старог и Новог завета, како други није био изучио ни једне (књиге).”<sup>26)</sup> То је њему помогло, те је одлучном речју својом могао да „штити исповедану истину на саборима, у распрама са јеретицима и на говорници пред својом паством; да то саопшти целој Цркви и да у списима сачува за будућа времена; да потанко расмотри измишљене доказе јеретика..., да открије у пуној светлости основе праве вере...”<sup>27)</sup> Он је постао страх и трепет за непријатеље, које је прогонио не помоћу земаљске власти, „не од узица исплетеним бичем, већ убедљивом речју.”<sup>28)</sup> Његовом заслугом „бо-

гословље постало је образац доктрина православног народа и сабора”,<sup>29)</sup> а његови списи показали су пут новим поборницима истине (св. Василију Вел.св. Григорију Богослову и св. Григорију Ниском) ... На тај начин, шездесетогодишњи старац који је из пустиње задавао ударце непријатељу, који му је одузео све, осим вере, постао је вођ ове свете дружине, који су речју ратовали за Реч.<sup>30)</sup> Стога се оправдано каже да је „св. Атанасије свима био руководитељ не само у учењу о Троједном Божанству (Теологији), „, него и у учењу о домостроју спасења (економији), а у списима својим оставио је Цркви оружје и против оних јереси, које су поникле у следећем столећу.”<sup>31)</sup> И из учења и из пастирског рада Св. Атанасија избија „чврститна, достојна верног чувара божанских закона.”<sup>32)</sup> Зато је и могао да каже св. Григорије Богослов: „Његов живот и морал — правило су за епископе; његови догмани — закони за православље.”<sup>33)</sup> Отуда је он могао да добије „у ред најугледнијих богословских мислилаца.”<sup>34)</sup>; отуда је његов утицај „био разноврсан и благотворан.”<sup>35)</sup>

Пре но што пређемо на само излагање учења св. Атанасија Великог о Светој Троји-

24) Т. III. Серап. посл. IV., стр. 80 (14).

25) Т. III. Писмо Епиктету, стр. 302 (12); ср. Т. I. Живот св. Атанасија, стр. 93.

26) Т. I. Живот св. Атанасија, стр. 23.

27) Тамо, стр. 92.

28) Тамо, стр. 101.

29) Др. Марић, Христологија, стр. 85.

30) Т. I. Живот св. Атанасија, стр. 94, 95 и 96.

31) Тамо, стр. 116.

32) Тамо, стр. 119.

33) Тамо, стр. 119.

34) Др. Марић, Христологија, стр. 81.

35) Т. I. Живот св. Атанасија, стр. 122.

ци потребно је да се задржимо мало на терминологији о Тројичности, која је у то време била у црквеној употреби и којом се служио св. Атанасије Велики.

И ако су „по свом унутрашњем смислу богословски покрети IV века имали христолошки карактер,”<sup>36</sup>) не може се рећи да је догмад о Светој Тројици осто по страни. Сада мим тим што се христолошки проблем тиче другог Лица Свете Тројице, поред њега био је на дневном реду и проблем Свете Тројице. У делима св. отаца из IV века овом догмату посвећена је велика пажња, а св. Григорије Назијанзин због дубоког проницања у питање о Светој Тројици добио је назив Богослов. Св. Атанасије Вел. првенствено се бави христолошким проблемом, али исто тако поклања велику пажњу и догмату о Светој Тројици. „Однос и веза догматских истина (на првом месту христолошког карактера) са свом пуноћом и јасноћом објашњава се већ у богословском систему св. Атанасија”<sup>37</sup>) У размишљањима о појединим лицима Свете Тројице или о самој Светој Тројици, св. Атанасије је потпуно јасно изложио своје учење о трима лицима и једној суштини Божанства. Пошто су у то време на истоку била у употреби два термина-usia и omousia, којима се означавала заједничка природа — суштина трију лица Свете Тројице, то је ис-

36) Г. В. Флоровский, Восточные Отцы IV-го века стр. 22.

37) Тамо, стр. 23.

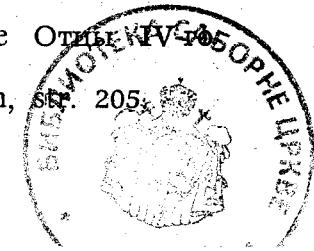
те термине употребљавао и св. Атанасије. „Уопште може се рећи да су до средине IV века појмови и изрази „суштина“ и „ипостас“ били узајамно замењивани... И у анатематизмима Никејског сабора „суштина и ипостас“ јасно се идентификују („од једне ипостаси или суштине“). Идентификује их и св. Атанасије.<sup>38</sup>) То се види из ових његових речи: „Ипостас је битност и не означава ништа друго, него само суштину... Јер су ипостас и суштина биће. Бог јесте и има биће.“<sup>39</sup>) Јасно је, дакле, да „код св. Атанасија нема специјалних термина за означавање Тројице у Јединици Божанства“<sup>40</sup>) ипак он „одређује тачније од других смисао Свете Тројице.“<sup>41</sup>) Код њега се реч ipostasis по смислу поклапа се речју usia само кад и једна и друга реч треба да означе оно што је заједничко у Светој Тројици — суштину. Међутим, то не бива у односу на оно што је тројично у суштини — на лица. Кад би св. Атанасије и у овоме случају употребљавао оба термина, идентификујући их, онда би код њега настала конфузија и збрка. Али он то никада не чини. Ако није био прецизиран његов став у Терминологији, он је доволно јасан био у његовом богословском убеђењу и учењу о

38) Стр. 16 (Тамо)

39) Т. III Посланица епископима Египта и Либије стр. 280 (4).

40) Г. В. Флоровский, Восточные Отцы IV-го века стр. 41.

41) K. Logotetis, Filosofia ton pateron, str. 205.



трима лицима у једној сущини у Божанству. Да он није идентификовао поједина лица са сущином, као што је идентификовао термине, најбоље се види из одлуке, коју је по овоме питању донео сабор у Александрији 362 године, који је одржан под претседништвом св. Атанасија. На овом сабору поново је свестрано проучено питање „о смислу појмова: *usia* и *ipostasis*. У закључку је признато да се једна и иста православна истина исповеда и од стрне онога, који говори о „једној ипостаси” у смислу „једне сущине” и „идентичности природе”, и од стране онога, који чучи о „трима ипостасима”, али о „једном начелу”, на тај начин, да би се изразило знање Тројице, „не само по имену, него као стварно постојеће”.<sup>42)</sup>

Као што се из овога види, није била ма-ла улога св. Атанасија у одређивању терми-нологије о Светој Тројици, и ако она није јасно прецизирана у његовим списима, како је прецизирана код тројице Кападокијаца. Ипак, то није утицало на само учење овога

42) Г. В. Флоровскій, Восточные Отцы IV-го вѣка, стр. 21, 22; Ср. Т. III. Антиохијцима том св. Атанасија Вел., стр. 169, 17 (5,6). „Да би се уклониле недоумице и неспоразуми због различитог разумевања и употребе истих термина... на том сабору решено је да под речима: *usia*, *substantia*, ваља разумевати оно што је заједничко за сва три лица Пресвете Тројице, а то је сущина: а под речима: *ipostasis*, *prosopon*, *persona* ваља разумевати оно што је тројично у сущини а то су лица” (Др Јустин Поповић, Догматика I део, стр. 153.)

великог оца Цркве о Светој Тројици. Њего-во учење о Тројици ниуколико се не разликује од њиховога учења, што се најочигледније види из његових многобројних списка. У честим заточењима и прогонствима није би-ло времена за стварање терминологије. Морало се бранити оно што је остало од св. Апостола и Никејског сабора, у чему је св. Атанасије потпуно успео. Оци који су били у бољим приликама, разрадили су и терми-нологију онога што је св. Атанасије одбра-нио.

Ми ћемо у овој расправи на првоме мес-ту изложити његово учење о св. Тројици. Христолошки проблем биће додирнут само уколико засеца у проблем Свете Тројице, уколико је неопходно да се помене и уколи-ко га је немогуће обићи.

### — БОГ ОТАЦ —

Свети Атанасије Велики не поставља се-би питање о постојању или непостојању Бо-га. Он у Њега верује, као у прву и најствар-нију реалност. О Богу не дискутује и не по-лемише, већ изјављује и тврди да: „Порицати Бога Творца и Саздатеља својствено је онима који силу ума немају.”<sup>43)</sup> Тај Бог „по доброти и сили својој борави у свему, а по природи својој изван свега.”<sup>44)</sup> Овим је св. Атанасије дао

43) Т. I. Реч противу незнабожаца, стр. 166 (30).

44) Тамо, О одлукама Никејског сабора, стр. 413 (11).

јединствену дефиницију о свудаприсутности Божјој. Иако Бог испуњава све, он ни од ко-га ништа не треба. „Бог ни у коме нема нужде; Он је довољан себи и испуњен собом, и у њему се све садржи, или боље рећи — Он свему даје биће.”<sup>45)</sup> Међутим, „Бог сам од се-бе има биће...”<sup>46)</sup>

Да је Бог почетак, Творац и узрок све-га убеђује нас видљиви свет, поредак и хар-монија у њему. „А такав поредак даје на зна-ње, да то није произшло само собом, нап-ротив, показује да је томе претходио узрок, из кога се може разумети и Онај који је до-вео у поредак и који је створио васељену — Бог... Ако је... све кроз Њу (Реч) поста-ло... (Јован I, 3.), то како је могућ други творац, мимо Оца Христовог?... Божанско-учење и вера Христова... признају да васе-љена није сама собом постала, стога што о њој постоји Промисао, и да није створена из-готове материје стога што Бог није немоћан; већ је, раније сасвим непостојећу васељену, из ништа привео у постојање Бог Речју, као-што је Мојсије рекао: у почетку створи Бог небо и земљу (I. Мојс. I,1.)”<sup>47)</sup>

Свети Атанасије верује и исповеда не са-мо да постоји Бог Творац света; него и да је Он један једини и да другога Бога нема. Јер

45) Тамо. Реч противу незнабожаца, стр. 162 (28).

46) Тамо, О одлукама Никејског сабора, 413 (11).

47) Тамо, Реч о оваплођењу Бога — Речи, стр. 193, 194 (2,3).).

„сама чињеница да постоји један свет, а не многи, несумњив је доказ да постоји један Творац... Симетрија, поредак, хармонија, који се огледају у свету, неопходно нас на-воде на мисао да је Бог један, а не многи бо-гови... Када би стварање света, промишља-ње о свету, управљање светом, било дело многих богова, а не једног јединога Бога, онда би настало неред, хаос и анархија.”<sup>48)</sup>

Пишући противу јеретика и незнабожа-ца, који су се „окренули од истинитог, ствар-но постојећег Бога, оца Христовог,”<sup>49)</sup> св. Атанасије непоколебљиво заступа јединство Божанства. „Тако Господ и Спаситељ наш Исус Христос, вели он, потврђујући Мојсије-ве речи, да је Господ Бог једини (V. Мојс. VI, 4), вели у свом Јеванђељу: Хвалим Те, Оче, Господе неба и земље (Мат. XI, 25). Ако је, дакле, један Бог, и Он је Господ неба и зем-ље, то како је могућно постојање другога бога, осим Њега? Где ће бити бог кога они признају, кад је све на небу и на земљи испуњено једним и истинитим Богом? И како може други да буде творац, оног, над чим је Господ сам Бог и Отац Христов?”<sup>50)</sup>

Једноначелност Божанства оправдава се не само постанком и постојањем света, већ и неопходношћу јединства у Тројици. Стога св. Атанасије учи: „Један је почетак Божанства,

48) Тамо, Реч противу незнабожаца, стр. 177—179 (39).

49) Тамо, стр. 136 (9)

50) Тамо, стр. 132, 133 (6,7).

а не два почетка; отуда је управо и једноначелност".<sup>51)</sup> Учењем о Тројици „ми не уводимо три начела, или три оца, као следбеници Маркиона и Манихеја... Знамо једно начело.“<sup>52)</sup> Многоначелност у Божанству нелогична је и не може се одржати, јер „како би уопште постојала два бића потпуно супротна једно другом?... Заједно не могу да остану, пошто су поразна једно за друго: не могу и постојати једно у другом, стога што им је природа различита и не може се сјединити“<sup>53)</sup>

Једноначелном Богу својствено је да се одликује природом својом од свију створених бића, видљивих и невидљивих, без обзира на то колико су та бића њему слична. Док је свако биће ушло у живот стварањем или рађањем, дотле је „Бог нерођен и бестелесан“.<sup>54)</sup>

У најапсолутнијем смислу речи, из својства нерођености и потпуне бестелесности, духовности излази друго једно својство, а то је невидљивост. Таквом „Богу својствено је да буде невидљив или да се из дела познаје.“<sup>55)</sup> Једино Бог са бестелесним и невидљивим бићем може да буде вечан. Бог Отац је

51) Т. II. Четврта реч противу аријана, стр. 455 (1); ср. Др. Јустин Поповић, Догматика I, стр. 160.

52) Тамо, Трећа реч противу аријана, стр. 388 (15).

53) Т. I. Реч противу незнабожаца, стр. 133 (7).

54) Тамо, Реч о овалпођењу Бога — Речи, стр. 204 (11).

55) Тамо, стр. 231 (32).

вечан. Бог Отац је вечан: „Он је увек, Он и сада постоји, Он је и са бићем Сина, Он је који јесте и Отац Сина.“<sup>56)</sup>

Бог је просто биће и именима, којима се назива: Бог, Отац и Господ најпотпуније се означава Његова суштина. Зато вели св. Атанасије: „Ако је Бог нешто просто (што у ствари и јесте); то је јасно да, изговарајући Реч: Бог, и називајући Га Оцем, не називамо нешто око Њега, већ означавамо саму Његову суштину. Јер, премда је немогућно сазнати шта је то суштина Божја ипак при замисли само шта је Бог, пошто Га и Писмо назива истим именима, и ми, желећи да означимо не кога било другог, већ самог Њега, називамо Га Богом, и Оцем и Господом... Ми не разумемо (овим) нешто друго, већ тиме означену саму недостижну суштину Његову и оно, шта је тај „о коме се говори.“<sup>57)</sup>

## БОГ — СИН

Поред Бога Оца, првог лица Свете Тројице у једном Божанству постоји и друго лице Свете Тројице, Бог Син. За Њега св. Атанасије има безброј назива, имена, слика и епитета, којима се посведочава, потврђује и обележава Његово Божанство. **Син је, по св. Атанасију, „Бог, Реч, Премудрост правога Б**

56) Т. II. Прва реч противу аријана, стр. 189 (11).

57) Т. I. О одлукама Никејског сабора, стр. 429 (22).

га... Он је Очева Реч, Вођ и Цар васељене”.<sup>58)</sup> Он је „изворна светиња, изворни живот, Врата, Пастир, Пут... Спаситељ у свему, животворна светлост и промишљање.”<sup>59)</sup> Син Божји је „сам разум и живи савет; у Њему је воља Очева, Он је истина, светлост и сила Очева.”<sup>60)</sup> Бог Син је „Помазаник, Свети Светих, источна Правда, Искупитељ греха”<sup>61)</sup> Он се назива Адамом, Сином човечјим, јагњетом, лозом виноградском, хлебом, дрветом, зрном пшеничним.<sup>62)</sup> Син је лице Оца;<sup>63)</sup> „Реч је лице Божје;”<sup>64)</sup> „Син је милост и истина Очева;”<sup>65)</sup> Син је „Свети Бога Оца;”<sup>66)</sup> Он је „правда Очева;”<sup>67)</sup> Син је очева Десница;<sup>68)</sup> „Син је судија свију твари”,<sup>69)</sup> јер је „Господ примио од Оца сав суд;”<sup>70)</sup> „јер је Бог судија. Овде очигледно Христа назива

58) Т. I. Реч о оваплоћењу Бога — Речи, стр. 211 (16).

59) Тамо, Реч противу незнабожаца, стр. 190 (47).

60) Т. II. Трећа реч противу аријана, стр. 451 (65).

61) Т. I. Реч о оваплоћењу Бога — Речи, стр. 241 (39, 40).

62) Т. IV. Реч пространа о вери, стр. 4366 (25).

63) Тамо, Тумачење (Пс. 20/21), стр. 91 (2).

64) Тамо, Тумачење Пс. 41 (42), стр. 145 (3).

65) Тамо, Тумачење Пс. 56 (57), стр. 191 (43); Пс. 84 (85), стр. 281 (11) Пс. 88 (89), стр. 289 (2).

66) Тамо, Тумач. Пс. 59 (60), стр. 199 (8).

Пс. 70 (71) стр. 239 (15).

67) Тамо, Тум. Пс. 70 (71), стр. 236 (2); Пс 118 (119), стр. 371 (40);

68) Тамо, Тум. Пс. 17 (18), стр. 84 (36); стр. 207 (9).

69) Т. II. Друга реч против аријана, стр. 268 (6) и 319 (43).

70) Т. IV. Посл. Марцелину, стр. 8 (8)

Богом. Јер Отац сав суд даје Сину (Јован V,22). Ако је Отац сав дао Сину и Бог је судија, онда је Христос Бог.”<sup>71)</sup> Поред свију ових назива, имена слика и епитета, Син Божји најчешће се назива „Јединородна Реч Божја”<sup>72)</sup> и Творац наш”.<sup>73)</sup>

Св. Атанасије није, скоро, све ове називе оставио без дубљег објашњења и тумачења. Он вели: „Једна је Реч стога што је један Бог, и треба да буде једна слика Његова, а тоје Син. Син Божји, као што се може видети из самог Писма, јесте Реч Божја, и Премудрост, и Обличје, и рука, и сила стога што је једно рађање Божје, а све то јесу знаци рађања од Оца. Изговориш ли реч: Син?, тиме изражаваш да је Он од Оца по природи. Имаш ли у себи појам: Реч, опет претпостављаш биће од Оца и недељиво са Оцем. Називајући Га премудрошћу, тиме опет не мање имаш у мислима не проишоће споља, већ биће од Оца и у Оцу. Називаш ли Га силом и руком?, тиме опет означаваш сопствену својину суштине. И говорећи: обличје, објављујеш Сина јер шта би било слично Богу, осим рођеног од Бога? Без сумње, што је Речју створено, основано је премудрошћу, и што је у премудrostи основано, све је учињено руком и добило биће кроз Сина... А Јован, знајући да су рука и Премудрост Реч,

71) Тамо, Тумач. Пс. 49 (50), стр. 170 (6) и Пс. 93 (94) стр. 311 (15).

72) Тамо, Тумач Пс. 34 (35), стр. 124 (22)

73) Тамо, Тумач. Пс. 430 (41), стр. 141 (2)

благовестио је: У почетку беше Реч, и Реч беше у Бога и Бог беше Реч. Она беше у почетку у Бога. Све је кроз Њу постало, и без Ње ништа није постало што је постало (Јован I, 1—3). И апостол, сматрајући да је: рука, Премудрост, Реч сам Син, вели: Бог који је негда много пута и разним начином говорио очевима преко пророка, говори и нама у пошљедак дана ових преко Сина, кога постави наследника, кроз кога и све створи (Јевр. I, 1—2), и још... Који је обличје Бога што се не види, који је рођен пре сваке твари... И Он је пре свега и све је у Њему (Колош, I, 12—17). Све је саздано како Речју тако и у Речи, стога што је она обличје.”<sup>74)</sup>

Нико други није створио нити је могао да створи свет, јер „зидати и творити припада једноме Богу и Његовој, сопственој Речи и Премудrostи. Стога при стварању нико неће наћи другога, осим једине Речи Божје. Све је премудрошћу створено и без Речи ништа није дошло у постојање.”<sup>75)</sup> „Отац је, као руком, све створио Речју и ништа није створио без ње. Реч Божја је стваралачка; Она је воља Очева.”<sup>76)</sup> „Творац васељене је Бог Реч.”<sup>77)</sup> према томе све је кроз њу при-

74) Т. I. О одлукама Никејског сабора, стр. 422 (17).

75) Т. II. Друга реч против аријана, стр. 297 (27); Стр. 298 (28) и стр. 308 (35).

76) Тамо стр. 302, 303 (31); Т. I. Прва реч против аријана, стр. 207 (24) и стр. 215 (29).

77) Т. IV. Реч пространа о вери, стр. 459 (13).

ведено у постојање, као и човек „јер ми нисмо случајно произишли, него смо дело руку Његових (Синових”.<sup>78)</sup>

Неопходно је да Творац васељене и свију бића у њој „буде Бог и Божја Реч”.<sup>79)</sup> Сва васељена сведочи о Њему као Богу. „Ако ко буде хтео да погледа на небо — нека види његово уређење. А ако не може да гледа на небо, него се погледом само за људе прилепио — нека види у делима моћ Његову која је неупоредива са силом људском и познаће међу људима тог јединог Бога — Реч. Ако је ко преварен од демона и диви им се, види како Он изгони демоне, и закључиће из тога да је Он Владика и демона. Ако ли је ко погружен мислима у природу воде и сматра да је то Бог... нека види како Он претвара воду, и познаће да је Господ — Творац воде. Ако и у ад ко сиђе и буде се дивио херојима, који су тамо сишли, као боговима, нека види Његово вакрсење и победу над смрћу, и извешће закључак, да је и код њих једини Христос Господ и Бог.”<sup>79)</sup>

Из поретка и уређења створенога света „изводимо закључак да постоји над свима господарећа Реч Божја.”<sup>80)</sup> Стога је „неопходно

78) Тамо, Тумач. Пс. 99 (100) стр. 321 (3).

79) Т. I. Реч противу незнабожаца, стр. 126 (1)

80) Тамо, Реч о оваплоћењу Бога — Речи, стр. 250 (45) и стр. 250, 251, (46). „Само Христа људи признају правим Богом, од Бога Богом — Речју (Тамо, стр. 252 (47) и 254 (48); Т. II. Одбрана пред царем Константином, стр. 49 (11); стр. 55 (17); стр. 64 (26) и стр. 73 (33); Т. I. Реч о оваплоћењу Бога Речи, стр. 259 (53).

да настојатељ и стројитељ тога буде не други, до Божја Реч.”<sup>81)</sup> О Сину Божјем сведочи Откривење, стога „у Писму нећеш наћи никога другога, осим свима заједничког Спаситеља, Реч Божју, Господа нашег Исуса Христа.”<sup>82)</sup> Божанство Сина врло речито посврдочава његово промишљење о свему у створеном свету, „јер којим је створено тај, по природном поретку, и промишља о свему. А које тај, ако не Реч Божја?... којом Отац све устројава и одржава, и промишља о свему у васељени”.<sup>83)</sup> Својим промишљањем о тварима Реч чини да „И тела расту и да се разумна душа покреће, да мисли и живи... Иsta Реч Божја једним само покретом, својом силом, ставља у покрету и држи овај видљиви свет и невидљиве сile, одређујући свакој твари одговарајућу јој делатност.”<sup>84)</sup> Човек долази до дивљења и усхићења „разумевајући кроз Реч промисао Божји о свему.”<sup>85)</sup>

Да је Христос „истинити и по природи Син Божји”, у то нема сумње. Њега „сви призна-

81) Т. II. Окружна посланица противу аријана, стр. 30 (15); Т. I.

82) Т. I. Реч противу незнабожаца, стр. 180 (40).

83) Тамо, реч о оваплоћењу Бога — Речи, стр. 238 (37); Т. IV. Посл. Марцелину, стр. 6 (5).

84) Тамо, Реч противу незнабожаца, стр. 188 — 191 (46 и 47).

85) Тамо, 186 (44).

86) Тамо, стр. 127 (2).

87) Т. III. О оваплоћењу и противу аријана, стр. 258 (8).

87) Тамо, Писму Аделфију, стр. 304 (3) и 306 (4).

јемо Богом.”<sup>88)</sup> Све што је Господ Христос чинио, сведочило је о њему као Богу и све Га је исповедало као Бога. „Све се дивило и клањало Господу, исповедајући да је Он Бог, Син Божји... Јер дела су говорила да је Он Бог.”<sup>89)</sup> Својом влашћу над бесима, враћањем вида слепоме, претварањем воде у вино, Господ Христос је потврдио „да је Он Реч божја и живот.”<sup>90)</sup> Чак и када је Господ био на крсту „твар је посведочила о присуству свога Творца”<sup>91)</sup>; потврдила је да је распети био Бог.

Као што нема више твораца, промислитеља и богова, него је један и Творац, и Помислител и Бог, тако нема две, или три или више Речи, већ је једна. Св. Атанасије верује и учи да је „само једна Реч једнога Оца, једна слика једнога Оца.”<sup>92)</sup> Она је увек иста, не мењајући се. И непроменљивост и јединство Речи проистиче из природе Оца. „Реч Божја једна је и иста, немењајући се и остајући не прва или друга после прве, већ увек иста. Пошто је Бог један, то треба да буде и једна Божја слика, једна Реч и једна

88) Т. I. О одлукама Никејскога сабора, стр. 400 (1); Реч о овапло. Бога — Речи, стр. 256 (50).

89) Тамо, Реч о овапл..., стр. 220 (23); стр; (30); стр. 230; стр. 232 (32); Посл. Дионисију Александријском, стр. 446, 448, (3,4),

90) Том, Реч о оваплоћењу Бога Речи, стр. 223 (26); стр. 222 (24); стр. 229 (30) и стр. 214, 215 (18, 19).

91) Т. III. Писмо Максимију Философу, стр. 31 (1).

92) Т. II. Друга реч противу аријана, стр. 297 (27).

93) Тамо, стр. 310 (36).

Премудрост.”<sup>94)</sup> Да је Реч Божја једна, сведочи Отац, сведоче јеванђелисти, сведоче свети, сведоче и дела Сина Божијег. „О јединственој Речи Божјој, која постоји, благовестио је Јован... Стога су о једном Господу нашем Исусу Христу и јединству Његовом са Оцем написана и служе као доказ она сведочанства у којима Отац објављује да је један Син, и свети научени, говоре да је једна Реч, а Она је Јединородни Син. Исто потврђују и дела која је Он чинио”.<sup>95)</sup> Бог је Родитељ једне стр. 31 (16).

Речи која је пуноћа Његовог Божанства”<sup>96)</sup>; на Њу као на једног Управитеља указује хармонија света.<sup>97)</sup>

Једна једина Реч Божја није створена, није ни од кога добила биће, већ се вечно рађа од Оца. О томе је врло убедљиво учење св. Атанасија који вели: „Све је добило биће и створено је самом Речју, али Реч нема почетка бићу свом...”<sup>98)</sup>, и на другом месту: „све је створено, али Реч Божја, то јест Син није твар, већ рођење по природи. Јер Бог је све саздао Речју... а саму Реч, не ствара, већ рађа Бог. Све је самом Речју добило биће..., једино реч није добила биће”<sup>99)</sup>.

Као нестворена, од Оца рођена, Реч Бож-

94) Тамо, стр. 313 (39).

96) Тамо, Окружна посланица против аријана,

97) Т. І. Реч противу нежнабожаца, стр. 176 (38).

98) Т. IV. Реч пространа о вери, стр. 460 (16).

99) Тамо, стр. 467. (26).

ја је „по природи бестелесна”.<sup>100)</sup> Бестелесном је својствено да буде и бесмртан зато „Писмо говори да је Он Господ и Бог, бесмртан и давалац живота”.<sup>101)</sup> Оно што је бесмртно не може да се распадне нити да пропадне. И Реч као бесмртна јесте нетрлежна.<sup>102)</sup> Пошто је „Бог онај који јесте и несложен, то је и Реч (Син) онај који јесте; Она је несложена”.<sup>103)</sup> Син је остао неизмењлив и у наручју Оца, као и по овалпођењу на земљи. Он је остао „непроменљив и неизменљив чак и при јављању у телу”,<sup>104)</sup> јер примивши на себе тело, није постао друкчији, већ будући један исти, прикрио се телом”.<sup>105)</sup> „И поставши човек, Исус Христос јуче је и данас онај исти и кроз векове се не мења (Јевр. XIII, 8).”<sup>106)</sup>

Учећи да је Бог Син пре векова и да је створио свет, Свето писмо „тиме не мање благовести о свагдашњем постојању и о вечности Сина, чиме означава да је Он Бог”.<sup>107)</sup> А пошто „Сам Господ вели: Ја сам Истина (Јован XIV, 6) ... ко још може посумњати у истину и ко неће одмах поверовати, да се

100) Т. І. Реч о овалпођењу Бога-Речи, стр. 239 (38) и 240 (38).

101) Т. П. Друга реч против аријана, стр. 281 (16).

102) Т. І. Реч о овалпођењу Бога-Речи, стр. 260 (53).

103) Тамо, стр. 181 (41).

1043) Т. П. Друга реч против аријана, стр. 269 (6).

105) Тамо, стр. 271 (8).

106) Тамо, стр. 274 (10).

107) Тамо, друга реч против аријана, стр. 191 (12); О одлукама Никејског сабора, стр. 423 (18).

речју јесам означава вечно, пре свих векова и беспочетно биће Сина?"<sup>108)</sup> Објављивање вечности Сина главна је карактеристика Светога писма. Оно нам објављује „да је Он свагда био Бог и да је Син".<sup>109)</sup> „Реч је била с Богом при стварању Адама... Она је говорила кроз пророке"<sup>110)</sup>; „била је са Аврамом и Мојсијем и храбрила их"<sup>111)</sup> Пошто је „Христос Бог и прави Божји Син, то је Он вечан".<sup>112)</sup> Према томе и знање вечнога није као што је знање пролазних и ограничених бића. Његово знање је свезнање, јер „ничега нема што не би знао онај који је из срца Очевог Бог—Реч, који зна све пре но што оно дође у постојање".<sup>113)</sup> Стога „Он све зна, као Бог".<sup>114)</sup> Свезнајућа Реч Божја била је у свему и изван свега. „Она је била у телу, али је била и у свему, била је чак и изван свега у једноме Оцу".<sup>115)</sup>

Из свега овога види се да је Бог Син не само Син Божји, него и син човечји. Будући Богом од вечности, Он је постао и човек у времену, сјединивши у личности својој и Бога и човека. На тај начин Он је постао Бог

108) Тамо, стр. 192 (12)с Т. IV. Тумачење пс. 88 (89), стр. 292 (21) ипс. 89 (90), стр. 299 (4).

109) Тамо, Трећа реч против аријана, стр. 407 29).

110) Тамо, стр. 379 (8).

111) Тамо, стр. 436 (54).

112) Т. IV. Тумачење пс. (89), стр. 295 (37); Тумач. пс. 118 (119), стр. 379 (69).

113) Тамо, Реч пространа о вери, стр. 473 (33).

114) Тамо, Тумачење пс. 17 (18), стр. 86 (44).

115) Тамо, Реч простране о вери, стр. 458 (11); Т. I. Реч о овалпољењу Бога-Речи, стр. 212, 213 (17).

гочовек, што св. Атанасије нарочито подвлачи у своме учењу. „Христос је, по њему, по неисказаном јединству из двога, наиме — из Божанства и човечанства".<sup>116)</sup> Као „Бог примио је облик слуге".<sup>117)</sup> „Због нас Реч је постала тело".<sup>118)</sup> „Он је Бог и постао је човек... И за таквога се човека каже да је с неба и да је небески... У телу је био сам Син Божји".<sup>119)</sup> Тако је „Син Божји понео на себи тело и постао син човечји, да би, поставши посредником Бога и људи, оним што је Божје послужио нама, а оним што је наше послужио Богу".<sup>120)</sup> На тај начин „пошто је првобитно био богат, то јест Бог, после је постао сиромашан, то јест човек, и уподобио се нама у свему, осим греха".<sup>121)</sup> Господ Христос је прави Богочовек, пошто је „Реч постала човек, остајући Богом, да би, и поставши човек, била исповедана Богом; као што је и Христос Бог, будући човеком, стога што је, будући Богом, постао човек".<sup>122)</sup> Бестелесни Син Божји није се постидео да се склони у

116) Тамо, Беседа на Матејево јеванђеље, стр. 441 (Гл. 12,21); Т. П. Окружна посланица противу аријана, стр. 32 (17); Четврта реч против аријана, стр. 491 (34).

117) Т. П. Прва реч против аријана, стр. 228 (40).  
118) Тамо, стр. 230 (40).

119) Тамо, стр. 234 (44).  
120) Тамо, Четврта реч противу аријана, стр. 462 (6).

121) Т. П. О овалпољењу против аријана, стр. 261, 262 (11); Стр. 253, 254 (3); Противу Аполинарија књ. 2. стр. 341 (1).  
122) Тамо, Противу Аполинарија књ. 2. стр. 347 (7).

утробу Дјеве и да од ње прими тело. „Дошла је Реч Бог и Творац правога човека, да би постала човек, ради оживотворења човека... и родила се од жене...”<sup>123)</sup> „Будући пре векова Бог — Реч, из Назарета се јавио као човек, родивши се од Марије Дјеве и од Светога Духа у Витлејему Јудејскоме... Јединородни Бог благоизволео је да пуноћом свога Божанства у утроби Дјеве себи наново сазда твар првобитне слике човечје...”<sup>124)</sup> Иако „неизрецива, неописива, вечно рођена свише од Оца Реч, Она се рађа доле у времену од Марије Дјеве Богородице...”<sup>125)</sup> „Тако, дакле, Богочовек од Марије јесте Христос... један исти. Он је пре векова од Оца, Он и у последње време од Марије.”<sup>126)</sup> И „Бог Реч, називајући својим ребра и руке, показује целога себе — заједно и човека и Бога”<sup>127)</sup> „Јер један је Христос из двеју супротности; савршени Бог и савршени човек”<sup>128)</sup> „Један је Христос, заједно Бог и човек”<sup>129)</sup> „Христос се назива и човек, Христос се назива и Бог; Христос је и Бог и човек, и један је Христос”

123) Тамо, стр. 345 (5).

126) Т. П. Четврта реч противу аријана, стр. 426 (6); Т. IV. Реч пространа о вери, стр. 456 (5); стр. 462 (20); стр. 464, 465 (24); Т. Ш. Писму Максиму философу, стр. 312 (2).

125) Тамо, О овалпоћењу и противу аријана, стр. 257 (8).

127) Т. IV. Реч пространа о вери, стр. 456 (3).

128) Тамо, Тумачење пс. 21 (22), стр. 96 (21); „Христос се назива савршени Бог и савршени човек...”

129) Т. Ш. Противу Апалинарија књ., 1, с. 326 (10), стр. 325 (9), 323 (7 и 8) и 318 (4).

тос”.<sup>130)</sup> Господ Христос увек је био Бог и нема тренутка кад Он то није био. „Син Божји, Божја Реч, свагда је био Господ и Бог: није после распећа постао Господ Христос... него је Његово Божанство учинило, те је Његово човечанство постало Господ и Христос”<sup>131)</sup> „Тако и Христос, по природи вечни Господ и Цар, не постаје Господом онда када се шаље, и не постаје Господом и Царем од тога времена, него тада постаје по телу оно што је Он увек био”<sup>132)</sup>.

Да не би ко помислио да је ово лично мишљење св. Атанасија, а нарочито да би убедио јеретике у ову истину, он се позива на св. оце, говорећи: „И оци у Никеји... самога Сина назвали су једносушним Оцу, и исповедили за Сина, да је Он од Очеве суштине, а за тело, такође сагласно Писму, да је оно од Марије”<sup>133)</sup>.

У Господу Христу као Богу Сину, нису настале никакве промене, иако се Он оваллотио од Пресвете Дјеве. „И када је постао човек, није престао да буде Бог”<sup>134)</sup> „Једино-

130) Тамо, стр. 330 (13).

131) Тамо, О овалпоћи. и Против аријана, стр. 273 (21) и 274 (22), Т. П. Прва реч пр. ариј. стр. 246 (53). по пуноћи бића, да и једно и друго буде једини у свему савршени, заједно Бог и човек”. (Т. Ш. Прот. Аполин. књ. 1., стр. 334 (16); Тум. пс. 21 (22), стр. 96 (22) и 98 (30); Посл. Марцелину, стр. 6, 7 (6).

132) Т. П. Друга реч пр. ариј., стр. 280 (14); Четврта реч пр. 2р., стр. 478 (22).

133) Т. III. Писму Епиктету, стр. 293 (4); Против Аполин. књ. 1., стр. 329 (13) и 338 и (20).

134) Т. П. Трећа реч пр. аријана, стр. 418 (38).

родна Божја Реч, поставши човек, није престала да буде Бог".<sup>135)</sup> Бог који „сву твар има под својим ногама, не мењајући се постао је човек".<sup>136)</sup> Ништа се није умањила и власт Бога Сина после оваплоћења. Он је и после оваплоћења задржао исту власт, какву је имао и пре оваплоћења. „Као што је Син... свакда достојан клањања, тако је Он постао човек и назван Исусом, али тиме није мање сва твар под Његовим ногама, и пред Њим приклања колена и исповеда да је Реч постала тело...”<sup>137)</sup>

У животу и раду Господа Христа на земљи на сваком кораку јавно и јасно манифестиовало се Његово Богочовечанство. У делима, несвојственим човеку, која је Он чинио, људи су видели Бога, а у делима Његовим, која нису својствена Богу, видели су човека. „И ко пише о томе да је Реч примила човечанског, тај зна и за Њено Божанство. И ко објављује Њено Божанство, њему није непознато што је својствено Њеној појави у телу... Кад Га (Христа) претставља како плаче, зна да Господ, поставши човек, показује да је плакати особина човечија, а такође власкрсава Лазара као Бог; зна да, као што Он телесно гладује и жеђује, тако Божански насићује са пет хлебова пет хиљада; зна да тело човечије лежи у гробу, али као тело Бо-

135) Т. IV. Тумач. пс. 34 (35), стр. 124 (22).

136) Тамо, Тумач. пс. 98), стр. 319 (5).

137) Т. II. Прва реч пр. аријана, стр. 231 (42).

жије бива власкрснуто само Речју".<sup>138)</sup> „Владика Христос... испунио је све човечије, осим греха; и родио се по природном закону, тј. од жене, што је својствено природи човечијој, али од девојке, што је више природе; примио је пелене, обрезање и храњење млеком; приносио је жртве, постио, био глађан, жедан и замарао се".<sup>139)</sup>

Богочовечански карактер личности Христове огледа се у особинама, којима се одликује Његова природа. Реч је и Бог и човек. „Бог у јављању бесмртности, нетрулежности и непромењљивости, а човек у прикивању на крсту, у проливању крви, у погребавању тела, у силаску у ад и у власкрсењу из мртвих”,<sup>140)</sup> „Он је тај који је одувек био приношен на жртву као јагње, и био символично престављан у виду јагњета, а на крају принео себе на жртву за нас”<sup>141)</sup>.

Св. апостоли, први најпозртвованији проповедници и исповедници Богочовечанства Христовог, знајући колико ће се сумње породити код људи у погледу исповедања Бога и човека у једној личности, објаснили су то

138) Т. I. Одбрана Дионсија, еп. Александријског, стр. 453 (9); Т. III. Писмо Максиму философу, стр. 313, 314 (3 и 4).

139) Т. IV. Тумач. пс. 108 (109), стр. 350 (21); Т. Ш. Серап. посл. П, стр. 57, 58 (8).

140) Т. Ш. Противу Аполин. књ. II, стр. 360 (18); Прот. полин. књ. I, стр. 327 (11).

141) Тамо, Десета празн. посланица, стр. 464 (10); Једанаеста празн. посланица, стр. 471 (4); Т. IV. Тумач. пс. (68), стр. 219 (9).

на врло спретан, логичан и разумљив педагошки начин. Стога вели св. Атанасије: „Благожени апостоли веома су мудро објашњавали Јудејима прво, да у Спаситељу има човечанскога да би их, убедивши их потпуно видљивим и стварним знацима у долазак Христов, навели после на веру у Његово Божанство, доказавши да дела која је Он чинио, нису својствена човеку, већ Богу. Наиме, Петар називајући Христа човеком, подложним страдању, ускоро је додао да је Он начелник живота (Д. Ап. III. 15); у Јеванђељу исповеда: Ти си Христос Син Бога живога; (Матеј XVI, 16), а у посланици каже да је Он Пастир и владика душа (I Петр. II, 25), и Господ његов, анђела и сила (I Петр. III, 22). Такође и Павле, који вели да је Христос муж из семена Давидова, сам је написао у посланици Јеврејима: који будући сјајност славе и обличје Бића Његова (I, 3), и у посланици Филибљанима: који, ако је и био у обличју Божјем, није се отимао да се испореди с Богом (II, 6). А рећи да је Он начелник живота, Син Божји, сјајност и обличје, раван Богу, Господ и владика душа шта друго значи ако не то, да је у телу била Реч Божја, кроз коју је све добило биће, и да је Она недељива од Оца, као сјајност од светlosti?”<sup>142)</sup>

За веру у Бога Сина, као Богочовека, обећава се и даје највећа награда људима; даје се

142) Т. I. Одбрана Дионис. еп. Алекс. стр. 4351, 452 (8).

живот вечни у царству небеском, о чему учи св. Атанасије говорећи: „Који побожно мисле о Христу, клањајући му се и по телу и по духу, знајући да је Он Син Божји, не одричу да је постао и Син човечји, и подједнако верујући да у почетку беше Реч и да Реч постаде тело, нема сумње да ће вечно царовати на небесима, према светим обећањима самога Господа и Спаситеља нашег Исуса Христа, који вели да ће праведници отићи у живот вечни (Матеј XXV, 46)”<sup>143)</sup>.

Ово су главне црте учења св. Атанасија о Богу Речи, којима се доказује да је то Бог Син, друго Лице Свете Тројице.

## БОГ ДУХ СВЕТИ

Свети Атанасије није пропустио да нам изложи своје и црквено учење и о Трећем Лицу Свете Тројице, о Богу Духу Светом. „По сведочанству св. Григорија Богослова, у учењу о Духу Светом Атанасије се први и сам или са веома малим бројем других усудио да устане за истину јасно и отворено, писмено исповедивши једно Божанство и једну суштину Тројице. И заиста, учење о Светом Духу објашњено је код св. Атанасија са особитом јасноћом и јачином”<sup>144)</sup>.

143) Т. III. Серап. посл. IV стр. 91 (23).

142) Т. I. Одбрана Дионис. еп. Алекс. стр. 451, 452 (8).

143) Т. III. Серап. посл. IV. стр. 91 (23).

144) Т. В. флоровский, восточные Отцы IV го Вѣка, стр. 43.

По учењу св. Атанасија Великог треба строго водити рачуна када је реч о Духу Светом. Он се никде у Светом Писму не назива обично духом, како се називају створени духови. Кад год је реч о Њему, увек се додаје да је „Он или Божји, или Очев, или самога Христа и Сина, или: од Мене, тј. од Бога, или тако да поред речи Дух увек стоји члан то пневма”.<sup>145)</sup>

Дух Свети нема ничега заједничког са тварима. Он се разликује од твари и доказано је, да је више свега својствен Сину и није туђ Богу. Дух је у самом Богу и од смог Бога. „Ако је Син, као постојећи од Оца, својствен Очевој суштини, онда је и Духу, који је како се вели, од Оца, неопходно да по суштини буде својствен Сину. И заиста, пошто је Господ Син, то се и сам Дух назива Духом усиновљења... Пошто је Син премудрост и истина, то је и о Духу написано да је он Дух премудрости (Ис. XI, 2) и истине (Јован XV, 26)... Дух не може бити ван Очевог Божанства,”<sup>146)</sup> пошто исходи од Бога Оца и даје се Сином. Због једносушности са Богом Оцем и Богом Сином Бог Дух Свети је „по Божанству неодељив од Свете Тројице”.<sup>147)</sup> По једнодушној сагласности Писмо сведочи „да Дух Свети није твар, већ је својствен Речи

145) Т. III. Серап. Посл. I, стр. 7 (4), 8, 9, (5), 10, 11, 12, (6).

146) Тамо, стр. 37, 38 (25, 26); Серап. посл. III стр. 61 (2).

147) Тамо, стр. 431 ((27); Серап посл. I, стр. 33 (21), 36 (24).

и Очевом Божанству. На тај начин учење св. отаца своди се на учење о Светој, нераздељивој Тројици. И то је једина вера васељенске Цркве”.<sup>148)</sup> Кад васељенска Црква исповеда и проповеда да је Дух Свети „у Богу и да испитује дубине Божје и да се Бог објављује”,<sup>149)</sup> Она тиме признаје и исповеда сав значај, важност и улогу Духа Светог у Светој Тројици и ван Ње у свету. Стога” ко лаже Духу Светом, лаже Богу, који живи у људима кроз Духа Светог”.<sup>150)</sup>

Колика је улога Духа Светог у свету уопште, види се из тога што се Он назива „устима Божјим.”<sup>151)</sup> И кад хоће да се саопшти какво откривење Божје људима, вели се „Дух говори,”<sup>152)</sup> Једнодушност сведочанства о разним спасоносним истинама у Светоме писму потиче отуда што су све књиге његове надахнуте Духом Светим.<sup>153)</sup> „Уопште, сваки псалам сложен је и изречен Духом... То је једна иста сагласност Духа. У свима књигама је један Дух”.<sup>154)</sup>

148) Тамо. Серап. посл. III, стр. 61 (2); Т. II. Прва реч против аријана, стр. 402 (25).

149) Тамо, Серап. III, стр. 61 (2); Т. II. Прва реч против аријана, стр. 402 (25).

150) Тамо О овалпоћ. и против аријана, стр. 263, 264 (13).

151) Т. IV. Тумач. пс. 32 (33), стр. 118 (6); Т. III. Серап. посл. I., стр. 16 (9); Т. II. Трећа реч прот. ариј. стр. 400 (42).

152) Т. I. Реч противу незнабожаца, стр. 143 (14).

153) Т. IV. Посл. Марцелину, стр. 9 (9).

154) Тамо, стр. 14 (12).

Какав је Дух Свети био у Старом такав је остао и у Новом завету. Није био један тамо, а други овде. „Један исти је тада и сада, освећујући и тешећи оне, који га примају.“<sup>155)</sup> Као такав и Он се одликује многим, Божанству само својственим особинама. Он је и Утешитељ, и нетрулежан, и благ, и свет, и непромењљив. Зато „који носе у себи Духа Божјег, носе у себи нетрулежност, а Бог је нетрулежност.“<sup>156)</sup> „Ако Дух Свети не би био од суштине једнога Бога, не би био назван благим.“<sup>157)</sup> Дух Господњи „који испуњава васељену, непромењљив је и неизмењљив... Дух је увек један исти... Дух је слика Речи и својствен Оцу.“<sup>158)</sup>

Какав је однос између Духа Светог и других Лица Свете Тројице видећемо из даљег излагања. Видећемо да св. Атанасије свим силама духа и ума свог „у свом исповедању настоји да покаже савршено јединство и једносушност Свете Тројице и јединство Тројичне делатности, јединство освећења. Стога он са особитом истрајношћу говори о недељивој делатности Сина и Духа“.<sup>159)</sup>

155) Т. II. Четврта реч против ариј. стр. 487 (29).

156) Т. III. О овалпоћењу и Против ариј., стр. 266 (15).

157) Тамо, стр. 276 (16).

158) Тамо, Серапиону посл. I, стр. 38, 39 (26).

159) Г. В. флоровскій, Васточые отци IV говѣка, стр. 44.

## МЕЂУСОБНИ ОДНОС БОГА ОЦА И БОГА СИНА

Целокупно учење св. Атанасија о Божанству своди се на то, да је лицима св. Тројице: Оцу, Сину и Духу Светом заједничко све у Божанској Бићу и да је једина разлика међу њима у томе што је Бог Отац нерођен, што се Бог Син вечно рађа од Бога Оца и што Бог Дух Свети исходи од Њега. Он се нарочито бави проблемом узајамног односа Оца и Сина, истичући да, осим њихових личних особина, међу њима нема никаквих других разлика. Само је један Бог, један почетак. Иако постоје и Отац и Син, из тога не излази да су два почетка, два начела у Божанству, већ један, пошто ни Отац ни Син не долазе споља, него су унутра у Божанству, имајући једну заједничку природу и суштину. У Светом писму се „објављује један Бог... Отац и Син су два, али заједно недељива и нерасчлањујућа јединица Божанства... један је почетак Божанства, а не два почетка. Отуда и једноначелност у правом смислу речи. Од тога је почетак по природи Реч, Син, не састојећи се сам од себе, као други почетак, и не као да је произишао ван овога почетка..., већ као сопствени Син, сопствена Премудрост и сопствена Реч овога једнога почетка... Почекак је Бог. И пошто је Реч од тог почетка, с тога и Бог беше Реч. Као што је почетак један, и према томе један Бог, тако је стварно, истинито и

зашта постојећа једна суштина (и ипостас), а не две суштине, иначе била би два почетка... Као што је од Бога Бог, од Премудрости Премудрост, од Разумнога Реч, од Оца Син, тако је од Ипостаси Ипостасни, од Суштине Суштествени и Самопостојећи, од Постојећег Постојећи.”<sup>160)</sup> Као што у Божанству „нису два оца, већ један, тако нису ни два почетка већ један, и од овога једнога почетка јесте постојећи Син.”<sup>161)</sup>

Бог Син рађа се од нерођеног Бога Оца, из Његове суштине. Он није створен ни од кога, као што су друга бића и твари. Рађање од Оца разликује се од рођења људског. Оно је специјална одлика Сина и „показује да је оно што се рађа Син, који не почиње било од кога почетка, него је вечан.”<sup>162)</sup>

Узалуд би се човек упињао да помоћу својих сила и способности проникне у ову тајну. Толико је велика тајна „Рађање Сина да премаша и превазилази човекова схватања... Бог увек постоји, увек је Отац Сину.”<sup>163)</sup> „Рађање од Бога не треба мерити природом човечијом,”<sup>164)</sup> нити каквим мерилима људским и временским, пошто је

160) Т. II. Четврта реч против аријана, стр. 455, 456 (6).

161) Тамо, стр. 459 (3); Т. I. Реч противу незнаб, стр. 150 (19), 159 (26), 164, 165 (29) и 179 (40).

162) Тамо, Друга реч против аријана, стр. 337 (58).

163) Т. I. О одлукама Никејског сабора, стр 414 (12).

164) Т. II. Прва реч против ариј., стр. 210 (26).

то тајна једино Богу схвагљива и разумљива. Стога св. Атанасије назива безуљем настојање човеково да умом проникне и речима исказје дубину тајне рађања у Божанству. „Непристојно је, вели, такође истраживати: како је реч од Бога, или како је Она отсај Божји, или како Бог рађа и какав је начин Божијега рађања. Ко се одлучује на слична истраживања, чини безумље, стога што жели да речима објасни оно што је неизрециво, својствено природи Божјој и познато једино Богу и Његовоме Сину... Није допуштено одлучивати се на слична испитивања о рађању Сина Божијега и Бога, и Његову премудрост мерити својом природом и својом слабошћу.”<sup>165)</sup>

И поред свега тога човек може помоћу упоређења и слика бар донекле да назре кроз спуштену завесу у ову тајну и да се увери колика је огромна разлика између рађања Божијега и човечјег. „Пошто нико не зна Сина до Отац, ни Оца ко зна до Син и коме Син открије (Матеј XI, 27), то су нам Свети, којима је ово открио Син, саопштили неки начин, позајмљен од видљиве природе говорећи: који будући сјајност Славе и обличје бића Његова (Јевр. I, 3)... Иако је поређење мало и потпуно слабо за представљање онога што се жели, ипак и из њега може се схватити преимућство над природом

165) Тамо, Друга реч против аријана, стр. 308—309 (36).

човеком и не сматрати наше рођење једнаким рођењу Сина...<sup>166)</sup>

Нема никакве везе између рађања Сина Божјег од Бога Оца и рођења човека од човека, јер „Бог није што и човек. Људи рађају страдајући, пошто су по природи пролазни, очекујући време, по немоћи своје природе; за Бога се то не може рећи. Бог се не састоји из делова, већ будући бестрастан и прост, Он је бестрасно и недељиво Отац Сину. Реч није рађање праћено страдањем.. Из тога изводимо закључак и обестрасности, вечности и богоугодности рађања... Рађање од Бога није страдање... Реч се рађа без страдања... И сама Премудрост није страдање, није део, већ лично рађање Оца. Стога је Бог увек Отац.”<sup>167)</sup> Различитост рађања Божанског од човечанског огледа се у томе, што се Божанство не увећава уливањем, нити се умањујем изливањем из Божанства. „Друкчије је људско рађање, а друкчије се рађа Син од Оца... Бог се не дели на делове; Он је недељиво и нестрадално Отац Сину. У Бестелесном нема изливања; у Њега нема ни уливања, као што бива то са људима; него пошто је прост по природи, Он је Отац јединог и јединственог Сина... Он је Реч Божја, у којој се може представити бестрасност и недељивост Оца...

166) Т. I. О одлукама Никејског сабора, стр 414, 415 (12).

167) Т. II. Прва реч против аријана, стр. 212, 213, 214 (28).

Стога и седи Он с десне стране Оца као Реч, јер где је Отац тамо је и Реч Његова ...”<sup>168)</sup>

Бољег назива за рађање Сина од Оца није било, него што је назив вечно рађање. Тиме се карактерише вечност Сина, која се ничим не разликује од Очеве вечности. „Отац је почетак и родитељ Сина... Ако се назива Вечним Рађањем Оца, дивно се назива стога, што суштина Оца никада није била недовршена тако, да би се у њој доцније појавило оно што јој специјално припада. Син је рођен не као човек од човека, да би се јавио после Очевог бића; Он је Божије Рађање и, као сопствено постојећи Син свагда постојећег Оца, постоји вечно... Божије Рађање је вечно према свагдашњем савршенству природе.”<sup>169)</sup>

Рођени је Син „који лично и стварно постоји од оне блажене и увек постојеће суштине.”<sup>170)</sup> У овоме рођењу „рађа се Бог од Бога,”<sup>171)</sup> пошто „Син није ван Оца који рађа, већ је од Њега.”<sup>172)</sup> Зато што је то „савршено рађање од Савршенога, стога је и Слика Божја Бог.”<sup>173)</sup> „Као што је од огња

168) Т. I. О одлукама Никејског сабора, стр. 413, 414 (11).

169) Т. II. Прва реч против аријана, стр. 194 (14).

170) Тамо Друга реч против аријана. стр. 263, 1634 (12), 267, 268 (5); Прва реч против аријана, стр. 215 (29).

171) Т. IV. Тумачење пс. 144 (45), стр. 150 (2).

172) Т. I. О одлукама Никејскога сабора, стр. 416 (13), 417 (14), 402 (3);

173) Т. II. Друга реч прот. ариј., 308 (35).

светлост, тако је од Бога Реч... У том смислу јединица остаје нераздељива и васцела".<sup>174)</sup> У овоме нема ничега немогућног. Сасвим је логично да Бог има Сина у кога верујемо.<sup>175)</sup>

Рађање Сина од Бога претходило је Његовом рођењу по телу,<sup>176)</sup> које се није извршило без Оца.

У односу између Оца и Сина влада апсолутна једнакост у свему. Све што има један, припада и другоме. Један од другога не позајмљује ништа пошто им је све заједничко. Бог Син има све што припада Богу Оцу: „вечност, неизменљивост, једнакост у свему, по бићу није дошао ни пре ни после, већ постоји заједно са Оцем... има и стваралаштво и нествореност, јер као раван Оцу по суштини није створен, већ је Творац.”<sup>177)</sup> Не може се рећи да је вечан само Отац, пошто је то и Син, нити се сме рећи да некада није било Оца или Сина. Као што је Сверджење Отац, тако је и Син Сверджење. Ако је „Отац, светлост, Син је Сијање и Светлост истинита. Отац је истинити Бог и Син је истинити Бог. И уопште, ничега нема што има Отац а да не припада Сину. Стога је Син у

174) Тамо, Четврта реч прот. ариј., стр. 457 (2).

175) Тамо, Прва реч прот. ариј. стр. 197 (16).

176) Тамо, Четврта реч прот. ариј. стр. 486 (28). Тумачењи речи II псалма: Ти си Син мој, ја те данас родих, св. Атанасије вели: „Видиш како Отац себи присваја и рођење у телу Једијоро-днога Христата” (Т. IV. Тумач. пс. 2, стр. 45 (7), пс. 21 (22), стр. 94 (10), 39 (40), стр. 138 (7)).

177) Тамо, Окружна посл. ариј. стр. 32, 33 (17).

Оцу „Отац у Сину, јер што припада Оцу, то је у Сину, а takoђе се познаје и Оцу. Тако се разуме и ово: Ја и Отац једно смо (Јован X, 40), стога што није једно у Оцу, а друго у Сину, него, што је, у Оцу то је и у Сину. И пошто, што видиш у Сину, видиш у Оцу, то се савршено разуме речено: Који виде мене, виде Оца”.<sup>178)</sup> „Отац је вечан, бесмртан, моћан; Он је светлост, Цар, Сверджење, Бог, Господ Саздатељ и Творац. То треба да буде и са Сликом, да би онај који види Сина стварно видео и Оца.”<sup>179)</sup> То најречитије убеђује сваког верујућег да су Отац и Син једне природе и једне суштине. Поред Оца увек се види Реч из Његове суштине, а не споља, као неизмењива слика Његова. Стога „ко види Сина тај примећује у Њему и ону Суштину (Ипостас), чија је Он Слика, и по стварности слике схвата право Божанство Суштине (Ипостаси).”<sup>180)</sup> У природи душе свакога человека налази се способност да при помену речи: Син, одмах претстави себи нешто својствено Очевој суштини „јер какав је онај који рађа, такав је по неопходности и онај који се рађа; и какав је Отац Речи, таква је и Реч Његова.”<sup>181)</sup>

178) Т. III. Серапиону посл. II, стр. 50, 51 (20), Тамо, стр. 52 (3), 53 (4), (5), 55 (6), 57 (7); Т. I. Тумачење на речи: Све је мени предао Отац мој, стр. 274 (5).

179) Т. II. Прва реч против аријана, стр. 203 (21); Тамо, Друга реч против аријана, стр. 283 (17), 288 (20), 290 (22) 293 (24).

180) Тамо, Друга реч против ариј., стр. 305 (33).

181) Тамо, стр. 307, 308 (35); Тамо, Прва реч против ариј. стр. 217 (31), 228 (39).

Отац и Син нису један без другога, већ заједно. „Где је Отац, тамо је и Син, као што и где је светлост тамо је и сијање.“<sup>182)</sup> То долази отуда што је Син свакога саприсутан у Оцу и Отац у Сину.<sup>183)</sup> „Син је у Оцу, колико је могућно ово схватити стога, што читаво биће Сина поглавито припада Очевој суштини; Син је од Оца, као сијање од светлости; као поток из извора... Тако биће Сина, буђи од Оца и јесте у Оцу. И Отац је у Сину. Јер што је стварно од Оца, то је Син. Он је у Сину, као у отсјају сунце, као у речи ум, као у потоку извор“<sup>184)</sup> Другчије није се могло боље илустровати јединство суштине и истоветност Божанства свакога саприсутних лица у Њему, него на горњи начин. Да ово јединство не би јеретици схватили на свој изопачени начин, св. Атанасије га продубљује, објашњавајући: „Они су једно не у том смислу, као да је једно раздељено на два дела, који од себе сачињавају једно; и не у том смислу, као да је једно двапут именовано тако, да је један исти некад Отац, а некад Син самом себи... Два су на броју стога, што је Отац-Отац и Он није Син, и Син је Син и Он није Отац: већ је природа једна, стога Рођено није неслично ономе који рађа, него је Његова Слика... Он и Отац једно су по својству и сродству и сродству природе и по истоветнос-

182) Тамо, стр. 315, 316 (41), 355 (71), 368, 369 (82).

183) Тамо, Прва реч против аријана, стр. 212 (27); Трећа реч прот. ариј., стр. 406 (28).

184) Тамо, Трећа реч против аријана, стр. 373 (3).

ти једнога Божанства... Тако и Божанство Сина јесте Божанство Оца, због тога је оно и нераздељиво, и на тај начин један је Бог и нема другога осим Њега“<sup>185)</sup> Јединство Оца и Сина није делимично, већ апсолутно, пошто су и један и други пуноћа божанства и васцели Бог, те поштујући једнога, поштујемо и другога и клањајући се једноме, клањамо се и другоме. „Биће Сина није само делимично Слика Божанства, већ је пуноћа Божанства, и Син је васцели Бог. Стога, будући раван Богу, није се отимао да се испореди с Богом (Филип. II, 6) ... Нико не би именовао Оца, ако не би било Сина... Ко назива Бога Оцем, тај даје да се заједно са Оцем разуме и постојање Сина. Стога, ко верује у Сина, тај верује и у Оца, пошто верује у оно што је својствено Очевој суштини. И на тај начин, једна је вера у једнога Бога... Ко се клања Сину и поштује Га, тај се у Сину клања Оцу и поштује Оца, пошто је Божанство једно. Стога је једна част и једно клањање поглавито оно, које се у Сину и кроз Њега одаје Оцу, и који се тако клања, клања се једноме Богу, пошто је један Бог и нема другога осим Њега... И Отац и Син су васцели и свесавршени Бог... Нема другога таквога, какав је Отац и каква

185) Тамо, стр. 374 (4), 375 (5), 387, 388 (14), 390, 391 (16), 416 (36); Тамо, Прва реч против аријана, стр. 186 (9).

је реч Његова.<sup>186)</sup> Пошто је такво апсолутно јединство Оца и Сина, то се увек говори о једноме Богу, било да се каже да су Отац и Син два или да је Бог један. „Као што онај који вели да су Отац и Син два, говори о једноме Богу, тако и онај који вели да је Бог један, садржи у мислима двојицу, Оца и Сина, који су једно по Божанству, пошто је Реч, будући од Оца, нераздвојиво, нераздељиво и неразлучно од Њега.”<sup>187)</sup>

Иако је овако јединство између Оца и Сина, међу њима није било мешања личних својстава. Никада Отац није називан рођеним, Сином, Речју, нити је Син називан нерођеним и Оцем. Увек је „у једноме Божанству Отац у сопственом смислу Отац, и Син у сопственом смислу Син, и при том Отац је свагда Отац и Син је свагда Син”.<sup>188)</sup> Када би се мењао Отац, морао би да се мења и Син, као Слика Његова. Али као што је Отац свагда Отац, и никада није био Син: тако је и Син свагда Син, и никада неће бити Отац. У томе се све више открива да је Син обележје и Слика Оца, да остаје онакав какав је и не мења се, већ има са Оцем исто биће. Сто-

186) Тамо, стр. 376, 377 (6); Тамо, Друга реч... стр. 300 (29), 302, 303 (31); Т. III. Серап. посл. III., стр. 63 (4); Т. II. Трећа реч., стр. 371 (1).

187) Тамо, Четврта реч..., 465 (10), 464 (9); Тамо, Прва реч... стр. 256 (61); Т. I. Тумач. на речи: Све је мени предао Отац мој, стр. 272, 273 (4); Т. II. Прва реч..., стр. 202 и 203 (20); Т. I. О одлукама Никеј. саб., стр. 429, 430 (20, 23).

188) Т. III. Серап. посл. I., стр. 25, 26 ((16)).

та, ако се мења Отац, нека се мења и Његова Слика: јер какав је онај који рађа, таква је и Слика Његова... Ако је, пак, Отац не промењлив, Он и остаје онакав какав је, то по неопходности и Његова Слика остаје онаκва каква је и не мења се. Син је од Оца, стога Он није ништа друго, већ само оно што лично припада Очевој суштини.”<sup>189)</sup>

Због јединства вечне суштине Отац и Син су вечни и неизменљиви. Увек је постојао Бог Отац, увек и Христос Син Божји. Син одсјајност вечне Светлости, неоспорно и сам је Он Вечан. Пошто увек има светлости, јасно је да увек има и отсјаја... И не може бити светлости да не светли... Бог је вечна Светлост, без почетка и без свршетка. Према томе у Њему и са Њиме јесте вечни отсјај, беспочетни, који увек пребива и пројављује Га... И тако постоји вечни Син вечнога Оца и Светлост од Светлости. Пошто има роди, тела, постоји и чедо...”<sup>190)</sup> У Светом писму увек се каже: „Свагда, вечно пребива са Оцем. Јер је речено: У почетку беше Реч, и Реч беше у Бога, и Бог беше Реч (Јован I, 1); и у Апокалипсису се вели следеће: Који јесте, и који беше и који ће доћи (1,8). Исто је и Павле написао у посланици Римљанима ради изобличења Јудеја: Од којих је Христос

189) Т. II. Прва реч прот. ариј., стр. 205 (22); Т. III. Серап. посл. I., стр. 26 (16).

190) Т. I. Одбрана Дионисија еп. Александријског, стр. 459 (15); Т. II. Прва реч прот. аријана, стр. 212 (27); Тамо, Трећа реч против ариј. стр. 406 (28).

по телу, који је над свима Бог, благословен вавек (IX, 8); а ради посрамљења незнабојаца рекао је: Јер што се на Њему не може видети, од постања света могло се познати и видети на створењима, и Његова вечна сила и Божанство (Римљ. I, 20). А ко је Божја сила, он опет учи, говорећи: Христа, Божију силу и Божију Премудрост (I Кор. I, 243).<sup>191</sup>) Ко би помислио да Син није вечен као Отац, хулио би на Оца: „Реч се није јавила после... и Отац никада није био без Речи. Неразборитост према Сину повлачи за собом хулу на Оца.“<sup>192</sup>) Ако Син не би увек постојао, ако „Рођење Очево не би увек било са Оцем, то би већ био знак умањења савршенства суштине Очеве“.<sup>193</sup>)

Вечна суштина Божанства истовремено је и неизмењљива. Каква је суштина такви су и Отац и Син. Отац је неизмењљив. Пошто је неизмењљива Очева суштина, то ће бити неизмењљиво и њено сопствено рађање.<sup>194</sup>) „Пошто је Син од Оца и припада Његовој суштини неизмењљив је и непроменљив, као и сам Отац. Јер немогућно је рећи да се од неизмењљиве суштине рађа променљива реч и изменљива Премудрост“.<sup>195</sup>)

Као вечни и једносушни Отац и Син су међу собом потпуно равни, иако је Отац наче-

191) Т. II. Прва реч прот. ариј., стр. 190 (11).

192) Тамо, стр. 209 (25).

193) Тамо, стр. 215 (29).

194) Тамо, стр. 222 (35).

195) Тамо, стр. 222, 223 (36), 244, 245 (52), 252, 253 (58).

ло Божанства. Као Очева Реч, Он је раван Оцу... Раван је по природи и једносуштан је Оцу.“<sup>196</sup>) „Отац је раван Сину уколико је васцели Отац превечно родио потпуно савршеног Сина.“<sup>197</sup>). Син је раван Оцу у свему<sup>198</sup>).

Јединство, једнакост, једносушност и неизменљивост Оца и Сина огледају се и у стварању света. Нема твари у свету за коју би се могло рећи да је створена само Оцем или само Сином. Отац је „Речју својом створио све, и мало и велико. Немогућно је разликовати твари и рећи: ово је створио Отац, а ово Син, већ је све створено једним Богом, који дела Речју својом, као руком и Њоме све ствара. И сам Бог, дајући да се ово разуме, рекао је: Све је ово рука моја створила (Ис. 66,2). И Павле, научен овим, говорио је: један Бог од кога је све, и један Господ Исус, кроз кога је све (I Кор. VIII, 6).“<sup>199</sup>)

Из јединства у погледу стварања свега можемо закључити о јединству воље Оца и Сина. „Једна је воља, једна жеља у Оца и Сина, стога што је код њих и природа једна и не-

196) Т. III. О оваплоћ. и Против ариј. стр. 254 (4); стр. 266 (15); Тамо Против Аполин. књ. I. стр. 315 (2); Т. IV. Тумач. пс. XVII (XVIII.) стр. 83 (32) и Тумач. пс. 88 (89), стр. 293 (25).

197) Т. IV. Реч пространа о вери, стр. 473 (34).

198) Т. I. О одлукама Никејскога сабора, стр. 4326 (20); Тамо, Одбрана Дионисија еп. Александирјског, стр. 470, 471 (26).

199) Тамо, стр. 408 (7), стр. 4324, 425 (19); Тамо, Одбрана Дионис. еп. Алекс., стр. 445, 446 (2).

дељива.”<sup>200)</sup> Кад су Отац и Син испуњени једном вољом, онда Син може бити у правоме смислу „тумач и гласник” Његов.<sup>201)</sup> Пошто и у погледу свезнања нема разлике између Оца и Сина,<sup>202)</sup> то Син може бити непогрешив тумач жеље и воље Оца Кроз давање милости, благодати и кроз промишљање о свету, пројављује се јединство Оца и Сина. „Невидљиви, као човеколубиви, јавља Себе кроз Своју милост, коју показује Својом сопственом Речју и у тој самој Речи... Помоћ од самога Бога даје се Речју”.<sup>203)</sup> „Кад Отац даје благодат и мир, даје их и Син... Једна иста је благодат, која се даје од Оца у Сину... Отац даје благодат Кроз Сина... Такво, пак давање показује јединство Оца и Сина.”<sup>204)</sup> Бог — Отац Реч, „кроз Њу и у Њој промишља о твари”.<sup>205)</sup>

Због оваквог односа између Оца и Сина и сам „злочин противу Христа јесте злочин противу самога Оца. И, ако је Отац у Сину

200) Тамо, Тумач. на речи: Све је мени предао Отац мој, стр. 2734 (5); Т. II. Трећа реч пр. Ариј. стр. 452 (66).

201) Т. II. Одбрана Дионис. еп. Алекс., стр. 466, 467 (23).

202) Тамо. Трећа реч пр. ариј., стр. 424, 425 (44) и стр. 427 (46).

203) Тамо, Прва реч пр. ариј., стр. 259 (63).

204) Тамо, Трећа реч пр. ариј. стр. 383, 384 (11, 12), стр. 386 (13); Т. 7III. Серап. посл. II. стр. 55 (6).

205) Т. I. Тумач. на речи: Све је мени предао Отац мој, стр. 269 (1).

и Син у Оцу, зар им се тим злочином не наноси подједнака жалост?”<sup>206)</sup>

Услед најприснијег јединства између Оца, и Сина, видели смо да се они не могу замислiti један без другога нити један ван другога. Чим се само помене или само замисли име једнога, искрсава и појављује се само собом и име другога. „Име Отац указује на Сина... Ко назива Бога Оцем, он овим заједно умом себи претставља и види Сина... А ко назива Бога Оцем, он му овај назив даје по сину... по Речи; познавајући, пак. Реч, у Речи познајемо Творца и разумемо да је њом све постало.”<sup>207)</sup> Христос је „Господ који се види у Оцу, а у Њему такође се види Отац”.<sup>208)</sup> Услов за познавање Оца јесте признавање и исповедање Христа Господом и Богом, јер „нико не може знати Бога, ако Распетога и Вајскрслога из мртвих са ап. Томом не исповеди Господом и Богом.”<sup>209)</sup> Бог Отац се друкчије не може схватити ни појмити, до кроз Реч Очеву, кроз Творца и Вођа васење-не.<sup>210)</sup> Као што се „дрво по плоду познаје, тако и онај који види Сина, види Оца, и познавање Сина јесте познавање Оца.”<sup>211)</sup>

Сав живот и рад Спаситеља, поред оста

206) Т. IV. Тумач. пс. 2., 43 (2).

207) Т. II. Прва реч прот. ариј., стр. 219, 220 (33, 34).

208) Т. III. Десета празн. посл., стр. 464 (10); Т. I. Реч прот. незнаб., стр. 171 (34).

209) Тамо, О оваплоћ. и прот. ариј. стр. 270 (19).

210) Т. I. Реч прот. незнаб., стр. 165 (29).

211) Т. II. Прва реч прот. аријана, стр. 222 (35).

лог, има за циљ објављивање свету Оца. Он је „свима благовестио о Оцу”<sup>212)</sup> и научио не само људе „да познају Њега јединог и да се науче да кроз Њега поштују Оца,”<sup>213)</sup> него је сву васељену убедио „да поштује једног и истинитог Господа, а кроз Њега — и Бога Оца његова,”<sup>214)</sup> јер је „васељену испунио знањем о Оцу.”<sup>215)</sup> Са доласком Спаситеља света „сви народи свуда почели су познавати Бога.”<sup>216)</sup> Људи прилазе „Христу, клањају му се као Богу, кроз њега познају Оца кога нису знали.”<sup>217)</sup> Све је Христос „привео себи, а кроз себе — Оцу”<sup>218)</sup> отуда сви „познају истинитог Бога, Оца Христовог . . . клањају се једном истинитом Богу у име Господа нашега Иисуса Христа.”<sup>219)</sup> својим доласком Христос је „све уопште озарио светлошћу својом и предао право божанско учење о Оцу свом.”<sup>220)</sup> Стога се човек не обмањује више у расуђивању о Богу, „већ се клањаје једној Речи и кроз Њу довољно познаје Оца.”<sup>221)</sup>

212) Т. I. О одлукама Никејског сабора, стр. 400 (1).

213) Тамо, Реч о оваплоћ., стр. 257 (51).

214) Тамо, стр. 251 (46).

215) Тамо, стр. 232 (32), стр. 230 (431).

216) Тамо, стр. 235 (35).

217) Тамо, стр. 251 (46), стр. 260 (54) и 262 (55).

218) Тамо, стр. 238 (37).

219) Т. II. Прва реч прот. аријана, стр. 232 (43);

.Т. I. дбрана Дионис. еп. Алекс., стр. 455 (11).

220) Т. I. Реч о оваплоћењу Бога Речи, стр.

2433 (40).

221) Тамо, стр. 250 (45); Тамо, Реч прот. незнаб., стр. 126 (1); Т. II. Друга реч прот. ариј., стр. 283 (16), стр. 368 (81); Тамо, Прва реч прот. ариј., стр. 197 (16).

Гледајући на Господа Христа, као на Творца света, изводимо закључак да је Он Реч Божја и кроз Њега познајемо Оца. „Ако је твар приведена у постојање Сином, и све је у Њему (Клош. I, 17); то онај, који правилно гледа на твар, по неопходности видеће Реч, која ју је створила, а кроз Реч почеће да разуме и Оца.”<sup>222)</sup> Кроз стваралачку Премудрост „долазимо у могућност да познамо њеног Оца.”<sup>223)</sup> Ако поглед свој управимо к небу, ако погледамо на звезде, свуда ћемо прочитати исписану Реч Божју, кроз коју ћемо познати Оца. „Као што смо дужни, погледавши на небо и расмотривши његову лепоту и светлост звезда, да узићемо мишљу ка Речи, којом је све приведено у постојање тако, претстављајући умом Реч Божју, неопходно нам је да замислимо и Њеног Оца, од кога излазећи, Реч се праведно назива тумачем и Анђелом свога Оца . . . Гледајући силу Речи, стварамо себи појам и о њеном благом Оцу, као што говори сам Спаситељ: Који види мене, види Оца мoga”.<sup>224)</sup>

Син промишља о васељени и покреће је, чиме даје сведочанство о себи и Оцу. Реч Божја „својим промишљањем о свему даје свима да познају и Оца, и зато покреће васељену,

222) Т. II. Прва реч прот. ариј., стр. 191 (12), стр. 198 (16); Т. I. Реч прот. незнаб., стр. 160 (27).

223) Тамо, Друга реч прот. ариј., 363, 364 (78).

224) Т. I. Реч прот. незнаб., стр. 186 (45); Т. II. Трећа реч прот. ариј., стр. 378 (7), стр. 386 (13).

да би сви кроз Њу познали Бога.”<sup>225)</sup> Због оваквог узајамног унутрашњег односа Оца и Сина и савршеног узајамног сведочанства једнога за другога пред спољашњим светом „радује се Отац, а том радошћу весели се Син у Оцу.”<sup>226)</sup>

### — Међусобни однос Бога Сина и Бога Духа Светог —

Као што смо видели из ранијег излагања о Богу Духу Светом св. Атанасије настоји да у своме учењу објасни и докаже Божанство Духа Светог, указујући на разлику између Њега и створених духова, која се огледа и у самом начину изговарања њиховог. Јеретици нису у своме безумљу оставили, на миру ни Духа Светог. Оспоравали су Му равноправност и једнакост са Сином, сматрајући да је Он створен Сином, због чега је нижи и мањи од Њега, а према томе и од Оца. На тај начин рушили су учење Цркве о Св. Тројици уносећи „један нов елемент у Божанско биће, елемент створеног бића Светога Духа,”<sup>227)</sup> чиме је доведен у питање опстанак Свете Тројице. Св. Атанасије као одличан зналац Светог писма, на основу многих цитата побија могућност оваквог учења, које на-

225) Тамо, Реч о оваплоћ. Бога Речи, стр. 204, 206 (11, 12).

226) Т. II. Друга реч прот. ариј., стр. 368 (82).

227) Др. Марић, Христологија..., стр. 44.

зива безбожним. „Безбожно је говорити да је Дух Божји створен или саздан, вели он, јер цело Свето писмо Старог и Новог завета са Оцем и Сином увек збраја и слави и Духа Светога, јер је он истога Божанства и исте суштине”.<sup>228)</sup> Да се не би пореметио однос и поредак у Светој Тројици, тиме што су јеретици истицали да је Дух Свети створен Сином, он се позива на имена лица у Светој Тројици, којима се побија ово богохулно учење и потврђује јединство у Тројици. Опет се позива на Свето писмо, учећи: „И Дух Свети није у Светом писму назван син, да га не би сматрали за брата; није назван ни син Сина, да не би Оца сматрали за деду; напротив, Син се назива Сином Очевим, и Дух — Духом Очевим”.<sup>229)</sup>

Свети Атанасије на врло логичан начин побија учење противника о Духу Светом као створењу. Друго лице Свете Тројице — Бог Син служки му као заклон и ослонац за одбрану Божанства и нестворености Духа Светога. Твари се помазују и печате Духом Светим, према томе: ако се Њиме помазују и печате твари, то Дух није твар, јер не може бити слично оном што се помазује, оно које га помазује. То помазање јесте дисање Сина, због чега онај који има у себи Духа вели: Ми смо мирис Христов (Пор. П, 15) ... Ако је Дух мирис и слика, то је очигледно да Дух

228) Т. III. О овап. и прот. ариј., стр. 258 (9).

229) Тамо, Серап. посл. 1., стр. 26 (16).

није твар, пошто и Син није твар, будући у слици Очевој.”<sup>230)</sup> „Дух јесте и назива се слика Сина.”<sup>231)</sup> Као слика Сина Дух Свети има са Сином апсолутно јединство природе и суштине, као што га Син има са Оцем, Због тога јединства и оно што је створено добија значај у Духу Светом, Какав је однос између Сина и Оца такав је и између Духа и Сина: „Дух борави у Сину, као што Син борави у Оцу.”<sup>232)</sup> Они нису одвојени, већ „где је Реч, тамо је и Дух. И што је створено Речју — кроз Реч од Духа има силу постојања... Дух је недељив од Сина... Јер Дух није ван Речи, него боравећи у Речи, кроз Њу борави у Богу”.<sup>233)</sup> Дух Свети не помиње се одвојено од Сина, пошто им је природа једна. Ако негде борави Дух, са њиме је присутан и Син. Зато се вели: „Дух Свети се помиње заједно с Христом и не може се од њега отуђивати по природи.”<sup>234)</sup> И „кад се каже да у неком борави Дух, тада се разуме да је у Њему и Реч, која даје Духа... Кад Свети говоре: ово говори Господ, не говоре друкчије, него у Духу Светом, и говорећи у Духу, говоре у Христу”.<sup>235)</sup> Односно једнакости између Си-

230) Тамо, Серап. посл. III., стр. 62 (3).

231) Тамо, Серап. посл. I., стр. 37 (24); Серап. посл. VI., стр. 70 (3).

232) Тамо, Серап. посл. III., стр. 63 (4).

233) Тамо стр. 65 (5). Св. Атанасије нарочито подвлачи да Дух Свети има са Сином исто јединство, какво Син има са Оцем. (Т. III. Серап. посл. 1., 5 (2).

234) Тамо, Серап. посл. 1., стр. 15 (9).

235) Тамо, стр. 47 (31).

на и Духа Господ Христос говорио је јудејима и ученицима: „да Сам Он није мањи од Духа, него да Му је раван ...”<sup>236)</sup> Баш тиме, што овде није речено да је Син већи од Духа, доказује се једнакост њихова. Стога и сва места, која говоре о давању Духа људима кроз Сина и о томе да је Дух — Дух Сина, не говоре ни о каквој субординацији Духа Сину. Јер „сједињујући се са Духом, имамо Сина и имајући Сина, имамо Духа”.<sup>237)</sup> Дух Свети даје се од Оца кроз Сина, пошто је он Дух Сина.<sup>238)</sup> Син као „Реч и сјајност Очева, даје Духа другима и то достојнима, који се Њиме освећују”.<sup>239)</sup> Бог Син давао је Духа Светога и до оваплоћења, даје га и после, што сведочи о томе да је и Дух вечан, као и Син и Отац. „Будући Реч он је и до оваплоћења давао Светога Духа, као свог сопственог, тако и поставши човек, освећује Духом.”<sup>240)</sup>

## СВЕТА ТРОЈИЦА

### — Бог Отац, Бог Син и Бог Дух Свети —

Догма о Светој Тројици заиста је највећа тајна за сва створена бића од анђела до човека. Истовремено ова тајна над тајнама

236) Т. II. Прва реч прот. ариј., стр. 242 (50).

237) Тамо, Серап. посл. I., стр. 71 (4).

238) Т. II. Прва реч прот. ариј., стр. 242 (50); стр.

240) (49).

239) Тамо, стр. 236 (46), стр. 238 (47).

2430) Тамо, стр. 239 (48); Тамо, Трећа реч против аријана стр. 400 (24).

јесте и највећа стварност и реалност, пошто је „догма о Светој Тројици вечна истина, објављена свету кроз многе старозаветне и новозаветне појаве, догађаје и доживљаје.”<sup>241)</sup> На ову несхватаљиву и неизрециву тајну могу да гледају као на праву стварност они који имају дар Божји, дар Духа Светога да знају Оца, Сина и Духа Светога.<sup>242)</sup>

Одликујући се тим даром, као ретко који од савременика његових, св. Атанасије се и усудио да богословствује о највећој тајни и о најстварнијој реалности, о правом савршеном богословљу у Тројици, зато и објављује: „Савршено богословље је у Тројици... Вера хришћанска зна... блажену Тројицу.”<sup>243)</sup> И при тумачењу разних места из Светога писма, у којима се помиње неодређено, више божанских лица, он „открива учење о Светој Тројици.”<sup>244)</sup>

Тројицу не објављује друкчије, него као јединицу, како су је објавила и најсавршенија духовна бића — серафими, певали: „Када серафими славослове Бога, говорећи трикратно, свет, свет, свет, Господ Саваот, они славослове Оца, и Сина и Духа Светога... Јер Отац, и Син и Дух Свети јесте Господ Саваот. Јер је једно божанство и један Бог у трима

241) Др. Јустин Поповић, Догматика I., стр. 12.

242) Т. II. Окружна посл. прот. ариј., стр. 11 (1).

243) Тамо, Прва реч прот. ариј., стр. 200 (18).

244) Т. IV. Тумач. пс. 32 (33), стр. 118 (6); Т. I. Реч прот. незнаб., стр. 188, 189 46).

ипостасима.”<sup>245)</sup> „Јер је у Тројици, у Оцу и Сину и самом Духу, једно божанство.”<sup>246)</sup>

Иако говоримо о трима лицима у Божанству, ми Га друкчије не можемо замислiti, већ као целину, јер: „Бог је целина, а не део; Он није састављен из различитих твари.”<sup>247)</sup> У тројичном Богу не постоје ни два ни три начела, већ једно. Стога се хришћанско учење о Светој Тројици не може друкчије схватити, већ као једноначелност, којом се једино може одржати Божанство. То савршено изражава Отац Православља речима: „Један је почетак Божанства, а не два почетка. Отуда је управо и једноначелност.”<sup>248)</sup> Исто тако у „учењу о Тројици... ми не уводимо три начела... Не претпостављамо слику трију сунца, већ сунце о отсјај, и једну светлост сунца у отсјају. Тако знамо једно начело... Тако, исповедајући Тројицу, исповедамо једнога Бога и много побожније расуђујемо о Богу... стога што признајемо у Тројици једно Божанство.”<sup>249)</sup> Пошто Божанско Писмо проповеда Тројицу, то „треба веровати у Бога, Оца, Сведржитеља, и у Христа Исуса, Сина његовог, и у Духа Светог... На тај начин сачуваће се и Божанска Тројица и света проповед о Једноначелности.”<sup>250)</sup>

245) Т. III. О овалпољ. и прот. ариј., стр. 260 (10).

246) Тамо, Серап. посл. IV, стр. 71 (3).

247) Т. I. Реч прот. незнаб., стр. 162 (28). 177 (39).

248) Т. II. Четврта реч прот. ариј., стр. 455 (1).

249) Тамо, Трећа реч прот. ариј., стр. 388, 389 (15).

Без вере у Свету Тројицу, у једно Тројично Божанство, није се могла ни Црква основати. И, ако постоји Црква, она постоји само због вере у Свету Тројицу. Ко тако не верује, не може бити хришћанин. Такво је учење и вера васељенске Цркве „коју је предао Господ, коју су проповедали апостоли и сачували оци. На њој је основана Црква, и ко отпадне од ње, не може бити, чак се ниазвати не може хришћанин.”<sup>251</sup>) „Таква је вера васељенске Цркве. Господ ју је основао и укоренио у Тројици, рекавши ученицима: Идите и научите све народе, крстећи их у име Оца, и Сина и Светога Духа.”<sup>252</sup>) По налогу Александријског сабора из 363 године, св. Атanasије шаље писмо цару Јовијану, у коме му излаже веру Цркве у Свету Тројицу, коју су исповедали оци Никејског сабора, а која гласи: „Верујемо у једнога Бога Оца, Сведржитеља, Творца свега видљивога и невидљивога. И у једнога Господа Исуса Христа Сина Божијега, рођенога од Оца, јединороднога. то јест од Очеве суштине, Бога од Бога, Светлост од Светлости, Бога Истинитог од Бога Истинитог, рођеног, не створеног, јединосушног Оцу — Сина, којим је приведено у постојање све што је на небу и што је на земљи, који је ради људи и нашега спасења сишао с неба, оваплотио се, очовечио се, пострадао, вакрсао у трећи дан, узнео се на не-

250) Т. I. О. одлукама Никеј. саб., стр. 335, 336 (26).

251) Т. III. Серап. посл. 1., стр. 41 (28).

252) Тамо, Серап. посл. III., стр. 67 (1, 6).

бо, који ће доћи да суди живима и мртвима Веријемо и у Духа Светога.”<sup>253</sup>) Даље св. Атanasије излаже правилно тумачење овога исповедања, говорећи: „Веријемо у једнога и нерођенога Бога Оца, Сведржитеља, Творца свега видљивога и невидљивога, који има биће од себе. И у једну Једино рођену Реч, Премудрост, Сина, који је безпочетно и превечно рођен од Оца, — не као реч произношена устима или мислено, не као изливање Савршенога, не као исечак и не као изданак бестрасне Тројице, него у самосавршеног, живог и делатног Сина; у праву, подједнако поштовану и подједнако славну Слику Оца; јер је речено да је таква воља Оца: да сви поштују Сина као што Оца поштују (Јован V, 23); Бога истинитога од Бога истинитога, као што вели Јован у Саборним посланицима: И да будемо у истиноме Сину Његовом Исусу Христу. Ово је истини Бог и живот вечни (I Јованова V, 20); Сведржитеља од Сведржитеља, јер над чим господари и чиме управља Отац, над свим тим господари и свим тим управља и Син, васцели од васцелог, раван Оцу, као што говори Господ: Који виде мене, виде Оца (Јован XIV, 9. Он је рођен неисказано и несхватљиво: А род његов ко ће исказати? (Ис. 53,8)... И кад је дошао крај света сишао је из наручја Оца, и од пречисте Дјеве Марије примио је нашег человека, Христа Исуса, кога је по сопственој

253) Тамо, Писмо цару Јовијану стр. 177 (3).

вољи дао за нас на страдање... Исто верујемо и у Духа Светога, који испитује све дубине Божје (I Кор. П., 10), анатемишући сва учења, која противно овоме мудрују. Не претпостављамо себи Сина — Оца, слично Савелијанима, који Га називају самосушним, а не једносушним (*monousion usi u h omousi on*), чиме одричу биће Сина... Три ипостаси треба да се претстављају нераздељиво међу собом... да не бисмо, слично незнабошцима, увели многобоштво... Јер Отац — није Син, и Син није Отац, стога што је Отац — Отац Сину, и Син је Син Оца. Као што извор није река, и река — није извор, али су и једно и друго једна иста вода, која од извора тече у реку: тако и Божанство Оца неизливено и неотступно пребива у Сину, као што Господ каже: изиђох од Оца, и идем Оцу (Јован 16, 28). Који је у наручју Очином (Јован 1, 18,) свагда у Оца; и у наручју Очевом никад се није источило Божанство Сина; јер је речено: Ја бејах код Њега храњеница (Приче 8, 30). Не претстављамо себи да је твар, или саздање, или да је из небића произишао Творац васељене Бог, Син Божји, Постојећи од Постојећег, Једини од Јединог; стога што је превечно рођена од Оца, њему равна Слава и Сила; јер ко је видео Сина, тај је видео и Оца. Све је створено кроз Сина, али сам Он — није твар, као што вели: Павле о Господу: све је кроза Њ саздано, и Он је пре свега. Не каже да је пре свега створен, већ пре свега јесте; а Реч саздано односи се на реч све, а из-

раз: јесте пре свега приписује се само Сину. И тако, Он је по природи Савршени од Савршенога... Све је створено од Оца кроз Сина; само се Син превечно рађа од Оца; стога је Бог Реч, Неизмељиви од Неизменљивог рођен пре сваке твари... Све је створила Реч Божја, Сама не будући твар, већ Рођење, стога што у броју твари није створила ничега равнога или сличнога Себи. Рађати — приличи Оцу; а стварати — уметнику... Дух, пак, Свети исходећи од Оца, свакда пребива у рукама Оца, који га шаље и Сина, који га носи и с њима Он испуњава све. Отац, имајући биће од себе, како смо рекли, родио је Сина, а не створио, — родио, као реку од извора, као младицу од корена, као сијање од светлости...”<sup>254)</sup>

Пошто Отац рађа Сина и исходи Духа Светога, пошто се Син рађа од Оца, а Дух Свети исходи од Оца кроз Сина, то је свако од њих у Тројици сачувао своје лично својство и име. „Отац је Отац, а не дед, и Син је Син Божји, а не отац Духу, и Дух Свети је Дух Свети, а не унук Оцу, и није брат Сину”<sup>255)</sup> „Као што је за Оца немогућно рећи друго, осим да је он Отац, тако је непоштено питати: Зар Син није Дух, или зар Дух није Син?”<sup>256)</sup> Вера Црквена је, „како је рекао Спаситељ у Оца и Сина и Светога Духа, — у Оца, који не може бити назван дедом, у Сина, који не

254) Т. I. Изложење вере, стр. 246—267 (1, 2, 3, 4).

255) Т. III. Серап. посл. IV, стр. 72 4.

256) Тамо, стд. 73 (5).

може бити назван Оцем, и у Духа Светога, који се не назива другим, већ једино тим именом... Отац је увек Отац, и Син увек Син, и Дух Свети увек јесте и назива се Дух Свети... Стога у једном Божанству Отац, будући Оцем у сопственом смислу и Оцем јединственим, и јесте, и био је, и свагда ће бити: Отац; и Син је у сопственом смислу Син и Син јединствени. Отац јесте и увек се назива Отац, и Син је увек Син, и Дух Свети је увек Дух Свети; и ми верујемо да је Он Дух Божји, и даје се од Оца кроз Сина. Тако Света Тројица, познавана у једноме Божанству остаје непромењљива”<sup>257)</sup>

Сачувавши своју самосталност и личност, свако лице Свете Тројице вечно постоји, према томе сва је Света Тројица вечна. Ако само једно лице не би било вечно, не би била ни Тројица вечна. Али „да тога не буде! Тројица није створена, јер је у Тројици вечно и једино Божанство и једна је слава Свете Тројице”.<sup>258)</sup> Свагда је „у наручју Оца била Реч... стога што пре твари нико није био са Оцем, осим Сина и Духа Светога.<sup>259)</sup> А „као што је Тројица свагда била, тако је Она и сада; и као што је она сада, тако је свагда била и јесте Тројица, а у Тројици су Отац и Син и Свети Дух”.<sup>260)</sup>

Св. Атанасије нарочито је истицашо и до-

257) Тамо, стр. 73, 74 (6).

258) Т. II. Прва реч прот. ариј., стр. 199 (18).

259) Т. IV. Реч простр. о вери стр. 469 (28).

260) Т. III. Серап. посл. III., стр. 67 (7).

казивао једносушност лица у Светој Тројици<sup>261)</sup>. Велику неправду чине Сину они „који не исповедају да су Он и Дух Његов једне и исте суштине са Оцем, и да нема Бога мимо Њега...”<sup>262)</sup> Само савршенство лица Свете Тројице зависи од Њене једносушности. Према томе, Тројица је савршена стога што је једносушна.<sup>263)</sup> Једносушност не треба да побуђује человека на размишљање о неком дељењу Божанства, пошто је то својствено само материјалним стварима. Стога „кад чујемо израз: једносушни, нећемо се спуштати до чулних људских претстава и помишљати о сечењу и дељењу Божанства...”<sup>264)</sup> За доказ једносушности Сина и Оца, св. Атанасије наводи учење Теогноста, који вели: „Суштина Сина није било каква нађена споља и није уведена од непостојећега, већ је рођена од суштине Оца...”<sup>265)</sup>

Поред једносушности, вечностим и других особина, суштину и биће Свете Тројице карактеришу и одликују: јединство, недељивост, неизмењливост, непромењливост и нествореност. Св. Атанасије то потврђује, било да своју тврђују поткрепљује, почињући Оцем, било Сином, било Духом Светим. Јер „једино је Света Тројица нестворена,

261) Т. I. Живот св. Атанасија, стр. 95.

262) Т. III. О оваплоћ. и прот. ариј., стр. 270 (19).

263) Тамо, Против Аполин. књ. I., стр. 325 (9).

264) Т. I. О одлукама Никеј. саб. 431 (24).

265) Тамо, стр. 432, 433 (25).

вечна, непроменљива и неизменљива".<sup>266)</sup> Једину, недељиву и неописиву Тројицу, као такву, певају и славе невидљиве духовне сile небеске. Она се „сједињује несливено и као Јединица дели се недељиво. Стога та, достојна поштовања жива бића (анђели) трикратним узношењем славословља, кличући: свет, свет, свет, показују три савршене ипостаси, а једнократним изговарањем речи: Господ, изражавају једну суштину.”<sup>267)</sup> Црква Христова зна за једну Тројицу Оца, Сина и Духа Светога. Она проповеда Тројицу, недељиву по природи и једну по дејству и „Тако се проповеда у Цркви један Бог, који је над свима и кроз све и у свима (Еф. 4,6), — над свима, као Отац, почетак и извор, кроз све — Речју, у свима, пак, — у Духу Светом. Тројица, дакле, не само по имену и начину изражаваја, већ је Тројица у самој истини и стварности”<sup>268)</sup> Јединство недељиве Тројице чини да је „једна и светост Тројице, и једна вечност Њена, и природа неизмењљива... Предана нам вера у Тројицу јесте једна и она нас сједињује са Богом”.<sup>269)</sup> Јединство Свете Тројице огледа се и у саприсутности лица једног у другом. Ако је у неком једно лице Свете Тројице, у њему се налазе саприсутна и друга сва, пошто су недељиво једно од другога.

266) Т. III. Прот. Аполин. књ. I., стр. 317 (3); Т. II. Прва реч прот. ариј., стр. 199, 200 (18).

267) Т. I. Тумач, на речи: Све је мени предао Отац мој, стр. 275 (6).

268) Т. III. Серап. посл. I., стр. 41, 42 (23).

269) Тамо, стр. 43 (30).

„Дух је недељив од Сина. И заиста, кад Господ каже: доћи ћемо Ја и Отац, долази и Дух, усељавајући се у нас не друкчије, већ онако, како се усељује и Син... А кад је у нама Син, тада је у нама и Отац”<sup>270)</sup> „Као што Син пребива у својој сопственој Слици — у Духу, тако и Отац пребива у Сину... Као што је Син јединородни, тако је и Дух, који се даје и шаље Сином, један... И заиста, као што се Син шаље од Оца..., тако и Духа шаље Син..., И Као што Син прославља Оца..., тако и Дух прославља Сина... Као што је Син дошао у име Оца, тако за Духа вели Син: Дух Свети кога ће послати Отац у име моје (Јован 14,26)”.<sup>271)</sup> Нарочито у све присутност и јединство лица у Светој Тројици, као и начин исхођења Духа Светога од Оца и његовог слања од Сина у свет изражава св. Атанасије речима Дионисија Александријског говорећи: „Рекао сам: Отац, и пре но што додам Син, већ сам означио и њега у Оцу; додао сам: Син, иако му не придодам реч: Отац, то се без сумње Отац подразумева у Сину; ја сам додао: Свети Дух, али сам уједно присајединио одакле и кроз кога долази... Отац као Отац не туђи се Сина, стога што се тим именом изражава начело јединства; и Син се не одваја од Оца, стога што назив: Отац указује на општење; и у

270) Тамо, стр. 45, 47 (31); Серап. посл. III., стр. 65, 66 (6).

271) Тамо, стр., 31, 32 (20); Т. I. О одлукама Нижеј. саб., стр. 434, 3436 (26).

њиховим рукама је Дух, који се не може ли-  
шити ни Онога који Га шаље, ни Онога ко-  
ји Га носи... На тај начин, недељиву Једи-  
ницу ми распостиремо на Тројицу, и неу-  
мањену Тројицу опет сводимо на Једини-  
цу".<sup>272)</sup> За потенцирање овога јединства у  
Тројици св. Атанасије се позива на разне до-  
гађаје описане у Светом Писму, у којима је-  
дан писац види Оца, други Сина, а трећи Ду-  
ха Светога. Тако вели: „Што је Исаји ре-  
као Отац, то, је, по речима Јована, рекао Син,  
а по речима Павла у Делима, рекао је Дух  
Свети... Тако је Отац, и Син и Дух Свети  
Господ Саваоат".<sup>273)</sup> „Апостол некад каже да  
су тела оних који верују храм Светога Духа,  
а некад, да су удови њихови, удови Христо-  
ви, а некад, пак да су они храм Оца... Јер  
ко је храм Духа, Тад је храм Сина и Оца; где  
обитава Дух Божји, тамо обитива Бог.”<sup>274)</sup>

Увек су „Отац и Син и Свети Дух једно-  
Господство, Божанство и Царство”.<sup>275)</sup> Нелогич-  
ично би било тврђење да се Јединица про-  
ширила у Тројицу, пошто је Она увек била  
Тројица у Јединици. „Ако се Отац проширио  
ради тога, да би у Њему били саприсутни  
реч и Дух, то ће излишно бити речено: прво  
Јединица, а потом се проширила. Јер Реч и

272) Т. I. Одбрана Дионис. еп. Алекс., стр. 460,  
461 (17); Т. III. Серап. посл. I, стр. 23 (14); стр.  
29, 30 (9).

273) Т. III. О овалл. и прот.ариј., стр. 260, 261  
(10), 267, 269 (17) и (18).

274) Тамо, стр. 265 (14), 266 (15).

275) Т. IV. Реч простр. о вери стр. 472 (32).

Дух нису постали доцније, већ су увек: Сто-  
га, ако су Реч и Дух били увек, то је Једи-  
ница увек била проширена".<sup>276)</sup> Чак и кад је  
Реч примила Тело од Дјеве Марије „Троји-  
ца је остала Тројица и не допушта ни дода-  
вања ни одузимања, него је увек саврше-  
на".<sup>277)</sup>

Према томе, ни за једно лице Свете Тро-  
јице не може и не сме се рећи да је доцније  
постало или да је на било који начин створе-  
но. Каква је природа, сила и моћ Оца, таква  
је и Сина и Духа Светога.<sup>278)</sup> Син „не може  
бити из небића нити створ уопште”,<sup>279)</sup> како  
су јеретици учили, пошто без њега и Духа  
Светога не можемо познати Оца нити је Отац  
створио што без њих. „Ако Син, по својст-  
ву свом са Оцем, стога што је он сопствено  
рођење Очеве суштине, није твар, већ једно-  
суштан Оцу, то и Духе Свети, који је по својст-  
ву свом са Сином, и свима се даје од Сина  
има што припада Сину, не може бити  
твар.”<sup>280)</sup> Црква је на Никејском сабору ис-  
поведила своју веру у Духа Светога, као нес-  
твореног и: „одбацује оне који хуле Духа  
Светога и који Га називају твар. Јер оци, ка-  
завши о вери у Сина, одмах су за овим до-  
дали: верујемо и у Духа Светога, да би, ис-  
поведивши савршену и пуну веру у Свету

276) Т. II. Четврта реч прот.ариј., стр. 469, 470 (14).

277) Т. III. Писмо Епитету, стр. 300 (9).

278) Т. III. Серап. посл. I, стр. 32 (21).

279) Т. I. О одлукама Никејскога саб., стр. 431,  
432 (24).

280) Т. III. Серап. III, стр. 60, 61 (1).

Тројицу, учинили кроз ово познатим и карактеристичним знаком вере у Христа и учешће васељенске Цркве...”<sup>281</sup>) „Дух није твар, већ се каже за Њега да је својствен суштини Речи, својствен је и Богу и у Њему пребива”<sup>282</sup>) „Дух није твар, него је Дух Божји, и у Божанству је Тројица, Отац и Син и Дух Свети Једно је Божанство у свој Тројици, и једна вера, једно крштење које се врши у Тројицу”<sup>283</sup>)

Као вечна, нестворена и јединствена Света Тројица се као таква пројављује и у делима својим. Ништа не ствара једно лице без другога, нити што даје без знања осталих. Све, дакле, бива од Оца кроз Сина у Духу Светоме: и рад, и стварање и давање. „Отац све твори Речју у Духу”<sup>284</sup>) О томе сведочи Свето писмо, на које се позива св. Атанасије, говорећи: „И кад Писмо каже за Оца да је створио све видљиво и невидљиво (Колош. Т,16); онда нас на другоме месту исто Писмо учи да је све створено кроз Сина. Није једно створио посебно Отац а друго Син, него што ствара Отац, то Он ствара својом сопственом Силом, која је Син, јер је све Њиме постало”<sup>285</sup>) Што се каже за Оца каже се и за Сина „а исто се каже и за Све-

281) Тамо, Посл. еп. Египта и Либије, стр. 289 (11).

282) Тамо, Серап. Посл. IV стр. 71 (14).

283) Тамо, стр. 75 (7), 78 (12); Живот св. Атанасија, стр. 110.

284) Тамо, Серап. посл. III, стр. 64 (5); Серап. посл. I, стр. 37 (24).

285) Тамо, О оваплоћ. и прот. ариј. стр. 261 (11).

тога Духа”<sup>286</sup>) Што год бива „не чини се друкчије, већ једино кроз Сина у Духу... Тиме се на тај начин показује једна делатност Тројице... што се даје, даје се у Тројици, а свето од једнога је Бога.”<sup>287</sup>) Ни један дар не даје се ван и мимо Тројице” стога што је цела и раздаје све сам Отац кроз Реч у Духу...”<sup>288</sup>) Зато и „благодат и дар што се у Тројици даје, даје се од Оца кроз Сина у Духу Светоме. Јер као што дарована благодат јесте од Оца кроз Сина, тако и ми не можемо бити учесници дара осим у Духу Светоме. Јер поставши учесници Његови, ми имамо љубав Оца, благодат Сина и заједницу самога Духа”<sup>289</sup>) Све ово бива због јединства природе у Тројици.<sup>290</sup>)

Пошто се све ствара и даје Светом Тројицом и без Ње ништа не бива, то и свето крштење мора да се обави у име Тројице, Ако није извршено у име Тројице, оно остаје без икакве вредности.<sup>291</sup>) Крштава ли се неко „само у име Оца, или само у име Сина, или у Оца и Сина без Духа, тај ништа не прима, већ остају празни и непосвећени и који се крштавају и који мисли да крштава”<sup>292</sup>) Овако обављен чин крштења остаје без значаја, стога што се „свето крштење, на коме почива ос-

286) Тамо, стр. 263 (13).

287) Тамо, Серап. посл. I, стр. 45 (31).

288) Тамо, Серап. посл. III, стр. 65 (5).

289) Тамо, Серап. посл. I, стр. 45 (30).

290) Тамо, стр. 44 (30).

291) Тамо, стр. 43 430).

292) Тамо, стр. 43, 443 (30).

нов читаве наше вере, врши... у име Оца, и Сина и Светога Духа".<sup>293)</sup> И кад је Господ Христос хтео да уреди „оно што је најбитније у „нашој ери”, кад је хтео да уведе крштење; установио га је у име Оца, и Сина и Светога Духа".<sup>294)</sup> Он је заповедио „апостолима: идите и научите све народе, крстете их у име Оца, и Сина и Светога Духа".<sup>295)</sup> Да се крштење не би примало механички, већ са живом вером и разумевањем „Спаситељ није само заповедио да се крсти, већ је пре рекао: научите, а после тога: крстите у име Оца, и Сина и Светога Духа (Матеј 28,19) да би од науке изишла права вера, и да се са вером сједини тајна крштења".<sup>296)</sup> Стога прави хришћанин зна и верује да „у предатом крштењу, кога крштава Отац, тог крштава Син, и кога крштава Син, тај се освећује Духом Светим"<sup>297)</sup> Ко се у крштењу освећује Духом, тај се рађа не само од Духа, већ од Бога, и ко се крштава у име Христа, крштава се и у име Оца и Духа Светога.<sup>298)</sup>

Света тајна крштења није једна обична формалност, већ стварност, која доноси царство небеско крштенима. Они који су се крстили у име Тројице, сјединили се са Божанс-

293) Т. II. Четврта реч прот. ариј., стр. 477 (21).

294) Тамо, Прва. реч прот. ариј., стр. 291 (34); Т. III. Серап. посл. I, стр. 10 (6).

295) Т. III. Серап. посл. II, стр. 54 (6).

296) Т. II. Друга реч прот. ариј. стр. 317 (42).

297) Тамо стр. 316 (41).

298) Т. III, Оваплоћ. и прот. ариј., стр. 164 (3) и 260 (10).

твом и верују да ће „наследити царство небеско у Христу Исусу Господу нашем".<sup>299)</sup> Док једнима крштење доноси награду, дотле онима који га неискрено и неизбиљно примају, доноси казну. „Стварно ће бити blaжен овај који свим срцем приступа светом крштењу. А који неискрено прима крштење, не само што не прима опроштај грехова, него ће још бити осуђен".<sup>300)</sup>

Не само да нема значаја крштење, ако није извршено у име Свете Тројице, него је беззначајна свака вера човекова, ако је само вера у једно или два лица, а није у целу Свету Тројицу. Зато и „они, који преврћу имена Оца и Сина и Светога Духа, мора да отпадну од Свете Тројице и да буду оглашени за безбожнике".<sup>301)</sup> Ко одриче Сина, нема ни Оца ни Духа Светога.<sup>302)</sup> „У кога нема у срцу Сина, Бог се неће назвати Оцем Његовим".<sup>303)</sup> „Подједнако су криви за хулу на Свету Тројицу"<sup>304)</sup> и они јеретици, који одричу Сина као и они који одричу Духа Светога. Јер „ако би правилно мислили о Речи, они би здраво мислили и о Духу... Грешећи у учењу о Духу, јеретици немају здраве вере ни у Оца. Јер који се противе Духу, како их

299) Тамо, Посл. епископима Египта и Либије, стр. 289 (11).

300) Т. IV. Тумач пс. 31 (32), стр. 115 (2).

301) Т. III. Серап. посл. IV, стр. 73 (6).

302) Т. II. Друга реч прот. ариј. стр. 316, 317 (42), 393 (59).

303) Тамо, Четврта реч прот. ариј., 4378 (22).

304) Т. III. Серап. посл. I, стр. 4 (1).

је назвао велики мученик Стефан (Д. Ап. 7,51) одричу и Сина; а одричући се Сина, ни Оца немају (І Јов. 2,23).<sup>305)</sup> Поред тога што су безбожници одрицатељи било кога лица у Светој Тројици, они су још гори него ли неверници. Стога „ко дели Сина од Оца, или Духа понижава до твари, тај нема ни Сина ни Оца, него је безбожник гори од неверног и пре је све, него хришћанин“.<sup>306)</sup> Такав закључак је логичан и једино правilan „јер може ли да учи право о Оцу онај који одриче Сина, који је дао откривено учење о Оцу? Или, може ли правилно мудровати о Духу онај, који хули на Реч, даваоца Духа.<sup>307)</sup>

Неправилна и непотпуна вера у Свету Тројицу врећа и Оца и Сина и Духа Светога, због тога повлачи за собом казну и осуду какву повлачи и обављено крштење у име непотпуне Тројице. Супротно тврђење овоме, буни св. Атанасија и он пита: „Како може неко, врећајући Сина, да не хули на Свету Тројицу? А ко хули Тројицу, тај јавно одриче свето крштење. Онај пак, који се њега одриче, лишава се Духа Светога... Врећање једне личности у Тросунчаној светлости и тајни Свете Тројице јесте врећања пуноће Божанства“<sup>308)</sup> Као последица хуљења и врећања Божанства следује казна, равна казни

305) Тамо, стр. 5 (2).

306) Тамо, стр. 43 (30), 37 (24).

307) Т. II. Прва реч прот. ариј., стр. 185 (8).

308) Т. IV. Из беседа на Матеј. јев., стр. 440, 441 гл. 12, 31.

за највећи грех, за хулу на Духа Светога. Сто га „ко хули на једну од Божанских ипостаси неће добити опроштај грехова ни у овом ни у будућем свету“.<sup>309)</sup>

## ПОГОВОР

Из студирања списка св. Атанасија Великог и многих расправа и студија о њему, пониклих на основу тих списка, лако се може закључити да је св. Атанасије увек савремен у Цркви. Иако није своје учење излагао систематски, он је у својим делима оставио расејан материјал о Божанској истини, који је драгоцен Цркви, који се лако може средити у систематску целину ради разјашњења ове или оне богословске истине. На тај начин св. Атанасије је у својим списима овековечио несистематски изложено учење по овом или оном вечном богословском питању. И у данашње доба, пуног верских смутњи, пуног надменог секташког и јеретичког разметања разних агената, сумњивог верског убеђења и сумњиве моралне исправности, сваки поборник праве и православне верске истине може се обратити св. Атанасију, може се послужити његовим верским оружјем, којим са пуно успеха може да савлада и победи све непријатеље и шпекуланте верске. Из неиспрнне духовне ризнице његове може узима-

309) Т. I. Тумач. на речи: Све је мени предао Отац мој, стр. 275 (6).

ти, према приликама, потребни материјал и оружје за одбрану Православља и за борбу противу савремених јеретика, који су мање — више изданак јеретика из доба овог великог борца за православну истину. Кад је св. Атанасије одолео нападима првих и најватренijих јеретика и победио њих и сваки савремени православни борац, послуживши се његовим оружјем, моћи ће да сруши сва јеретичка убеђења, заснована на учењу мртвих и давно зналачки побијених јереси.

Савремени бранилац православне истине мора да зна још једну врло важну ствар. Мора да зна, где се налазила духовна јачина и снага овог Самсона на богословском пољу. Налазила се у непоколебивој вери у Бога и у снажном моралу, изграђеном на тој вери. И поред тако опробаног у многим духовним ратовима оружја, не би могао ни најслабију јерес да побије, ако се не одликује Атанасијевом вером и његовим моралним животом. То се не сме заборавити приликом студирања Атанасијевих списа и дела. Оно се само собом намеће.

Друкчије није могао да упозна овог „символа Православља“ ни Исток ни Запад, „као непобедивог заштитника оне свете истине, на којој је Господ створио своју Цркву.“<sup>310)</sup> До кроз његову религозно-моралну величину у најсмутније и најбурније доба црквеног живота. Није само у IV веку била нераздељива

историја Православља са именом Атанасија,<sup>311)</sup> већ и сад, пошто се Црква у најтежим моментима своје борбе за опстанак инспирише духом и херојством његовим.

Из дела св. Атанасија, из његовог богословља јасно избија чињеница, да му с правом припадају и приличе сви епитети којима су га украсили Црква и поједини њени претставници. Он је стварно био и остао „заставоносац Православља, прави стуб Цркве божје;“<sup>312)</sup> „Отац Православља, тајник Тројице;“<sup>313)</sup> „понос и бранилац Православља“<sup>314)</sup> и „основа Цркве“.<sup>315)</sup> Ако му је те епитете испита прибавило, прибивало му их је богословствовање о Светој Тројици, којој је он, као што се из његових списка види, посветио велики део свога живота, рада и борбе.

310) Т. Ј. Живот св. Атанасија Великог, стр. 69.

311) Тамо стр. 37.

312) Dimitriu Simu Balanu, Patrologia, str. 234, 252.

313) Др. Јустин Поповић, Догматика I, стр. 125 131.

314) Др. Марић, Христологија... стр. 1 и 80.

315) Тамо стр. 86!

## КРАТАК САДРЖАЈ

### ПРЕДГОВОР

Лакоћа расправљања о великим тајнама; њи хова приступачност разуму човечијем кроз дела св. Атанасија; аутентичност његових списка; употреба њихова у руском преводу и начин цитирања псалама.

### УВОД

Начин излагања код св. Атанасија; његова одбрана и тумачење праве вере; није се бојао непријатеља, већ узвишености предмета расправе; познавање истине далеко од човека; метод и пут богопознања; припрема св. Атанасија при размишљању о великим истинама; његово познавање Светога писма; значај његових списка за Цркву; његова улога у стварању црквене терминологије о Светој Тројици.

### БОГ ОТАЦ

Непоколебива вера св. Атанасија; Бог постоји у тој човека убеђује видљиви свет и промисао о њему; један је само Бог и један почетак Божанства; природа Божанства и њене особине.

### БОГ СИН

Многобројна имена његова; тумачење смисла ових имена; Речју је све створено; вазељена сведочи о Божанству Сина; хармонија у свету и Откривење то исто потврђују; чудеса Христова сведоче да је он Бог; само је један Син Божји што потврђују: Отац, јеванђелисти, светитељи, дела њего-

ва; Син се рађа од Оца; Он је бестелесан, бесмртан, нетрулежан, несложен, непроменљив, вечан, свезнајући, Богочовек; вера светих апостола у Богочовека и награда за такву веру.

### БОГ ДУХ СВЕТИ

Разлика у називу између Духа Светог и других духова; он је својствен Оцу и Сину; велика улога Духа Светога у свету уопште; он је исти и у Старом и Новом завету.

### МЕБУСОБНИ ОДНОС БОГА ОЦА И БОГА СИНА

Сличност и разлика међу лицима Свете Тројице; нема два почетка; заједничка природа и суштина Оца и Сина; особина рађања Сина од Оца; несхватљивост ове тајне; њено објашњење од стране светих људи; разлика рађања Бога и рођења човечијег; апсолутна једакост Оца и Сина; њихово јединство не значи мешање личности; вечност Оца и Сина; неизменљивост њихове сущтине; Отац и Син стварају свет у чему се огледа јединство њихове воље; злочин противу Сина јесте злочин противу Оца; при помену имена једнога замишља се и име другога; Син објављује свету Оца.

### МЕБУСОБНИ ОДНОС БОГА СИНА И БОГА ДУХА СВЕТОГА

Дух Свети не назива се Сином; он није твар; Дух борави у Сину, као што Син борави у Оцу; не дели се Дух од Сина; једнакост Сина и Духа.

## СВЕТА ТРОЈИЦА

Највећа тајна; на њу гледају као на највећу стварност они који имају дар Божји; Тројица у Јединици; на тој вери почива Црква; свако лице у Тројици сачувало је своје својство и име; вечност Тројице; једносушност лица Свете Тројице и друге особине; у Тројици нема проширења; нествореност лица Свете Тројице; у делима Божјим огледа се Тројица; све бива у Светој Тројици; свето крштење обавља се у име Тројице; оно даје царство небеско људима; ако није извршено у име Свете Тројице крштење не спасава; ко не признаје једно лице Свете Тројице одриче и друга два; непотпуна вера у Тројицу повлачи казну.

## ПОГОВОР

Јака вера и снажан морал-услови за победу; епитети којима је украшено име св. Атанасија.

## КЊИЖЕВНОСТ

1. Творения иже во святихъ отца нашего Атанасия Великаго, архиепископа Александрийскаго. Часть 1—4. Изданіе второе исправленное и дополненное, Святотроицкая, Сергіева лавра 1902.
2. Догматика православие цркве од Јустина Поповића, професора Богословског факултета 1932 г.
3. Христологија светог Атанасија Великог од Др Драгомира Марића, професора, Београд 1934 г.
4. Восточные Отцы IVго вѣка од Г. В. Флоровского Парижъ 1971. год.
5. N. Filosofija ton pateron, Konst. Katigiton in to Atinis ettniko panapis. Hekos A' En Atinis 1930.
6. Patrologija Dimitrion Simu Bati Katigiton od Atines 1930.

